

”Avata kotini ja korvani hädän kuuntelemiseen”

**Interkulttuurinen kehittyminen maahanmuuttajatyössä
transformatiivisena oppimisprosessina**

Helsingin yliopisto
Käyttäytymistieteellinen tiedekunta
Käyttäytymistieteiden laitos
Kandidaatin tutkielma
Kasvatustiede
(yleinen ja aikuiskasvatustiede)
Helmikuu 2012
Anna Rawlings
Ohjaaja: FT Kaisu Mälkki

SISÄLLYS

1	Johdanto	1
2	Maahanmuuttajien opettaminen Luetaan yhdessä -verkostossa.....	2
3	Transformatiivinen oppiminen ja interkulttuurisuus.....	3
3.1	Emootioiden rooli merkitysperspektiivin muutoksessa.....	4
3.2	Interkulttuurinen kehitys ja toisen kohtaamisen taito	8
4	Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset	11
5	Tutkimuksen toteutus.....	12
5.1	Aineiston keruu	12
5.2	Aineiston analyysi	15
5.3	Tutkijan positio suhteessa tutkimuskohteeseen.....	17
6	Kehittymisen kokemuksia kahdella ulottuvuudella	18
6.1	Tiedostamiskokemukset	19
6.2	Samaistumiskokemukset	22
6.3	Yhteenveto	26
7	Interkulttuurisen kehittymisen syklisyys	28
8	Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	30
9	Pohdinta.....	33
	Lähteet.....	39
	Liite 1 Haastattelurunko.....	43
	Liite 2 Aineistokatkelmat.....	45
	Liite 3 Kuvio 1	57

1 Johdanto

Maahanmuuttajuus on viime vuosina noussut Suomessa paljon julkista keskustelua herättäväksi puheenaiheeksi. Maahanmuuttajien määrä Suomessa on kuitenkin prosentuaalisesti suhteellisen pieni. Vuonna 2010 Suomessa asui 167 954 ulkomaiden kansalaista ja lisäksi Suomen kansalaisuuden saaneita ulkomaalaisia 4 334 (Väestötietojärjestelmä, Väestörekisterikeskus). Tämä on yhteensä noin 4 % väestöstä, kun taas esimerkiksi Ruotsin asukkaista noin 13 % ja Tanskan ja Norjan väestöstä noin 8 % ovat syntyneet muualla (Norden). Vähäinen lukumäärä aiheuttanee sen, että useimmat suomalaiset eivät juuri ole läheisissä kanssakäymisissä maahanmuuttajaväestön edustajien kanssa. Vaikuttaisi kuitenkin siltä, että suurimmalla osalla suomalaisista arvellaan olevan aiheesta selvä näkemys: esimerkiksi tämän tutkimuksen kirjoitusajankohtana avoinna olleessa Yleisradion vuoden 2012 presidentinvaalien vaalikooneessa “Arvot”-kategorian ensimmäinen väittämä oli “Maahanmuuttajien on mukauduttava suomalaisiin tapoihin”.

Jos kanssakäymisen, tuttavuuden tai muiden omien kokemusten kautta muodostettua tietoa maahanmuuttajaväestöstä tai maahanmuuttajuudesta ei ole, mielipiteiden muodostamisen perustana lienevät lähinnä mielikuvat. Mielipiteiden muodostaminen on yleisinhimillinen taipumus, joka liittyy tarpeeseen ymmärtää maailmaa ja elämäänsä merkityksellisenä. Tästä syystä ihmiset myös usein tulkitsevat ja kokevat mielikuvapohjaisetkin uskomuksensa tiedoksi. (Mezirow 1991; 2000.) On kasvatustieteellisesti mielenkiintoista tarkastella, mitä tapahtuu, kun yksilö joutuu kohtaamaan ilmiön ja/tai toimimaan tilanteessa, josta muodostettu tieto on siihen asti ollut lähinnä tai kokonaan mielikuvapohjaista. Jack Mezirowin (1991; 2000) transformatiivisen oppimisen teoria pureutuu juuri tämänkaltaisiin tilanteisiin, joissa yksilön siihenastinen tieto kyseenalaistuu ja hänen näkemyksensä osoittautuvat riittämättömiksi tai ristiriitaisiksi uuden informaation kanssa. Tämä kyseenalaistuminen ja ristiriidan kokemus voi johtaa prosessiin, joka aiheuttaa perustavanlaatuisia muutoksia yksilön näkemyksissä ja tavassa tulkita maailmaa. Erilaisia ristiriidasta käynnistyviä oppimistilanteita on tutkittu paljon transformatiivisen oppimisen teorian viitekehyksessä (esim. Berger 2004; Courtenay, Merriam & Reeves 1998; Jokikokko 2002, 2009; Mälkki 2010, 2011; Sands & Tennant 2010; Taylor 1994). Koska ristiriidan kokemus on todennäköinen myös maahanmuuttajuuteen ja maahanmuuttajaväestöön tutustumisen kontekstissa, Mezirowin teorian käyttäminen tämän tutkimuksen viitekehyksenä on perusteltua.

Oppimisprosessia, jossa mahdollistuu tai josta voi seurata aiemmin vieraan kulttuurin ja sen edustajien syvempi ymmärtäminen, voidaan luonnehtia interkulttuuriseksi oppimiseksi tai interkulttuurisen kompetenssin kehittymiseksi (esim. Jokikokko 2002, 2009; Lamminmäki-Kärkkäinen 2002; Räsänen 2002a, 2002b; Taylor 1994). Tämä interkulttuurisen kompetenssin karttumisen prosessi voi muuttaa yksilön tapaa jäsentää maailmaa, hänen arvojaan ja tulkintojaan, mikä tekee siitä jo määritelmällisesti transformatiivista (ks. esim. Jokikokko 2009, 143; Mezirow 1991, 168; Taylor 1994, 158–159). Tutkimukseni tarkoituksena on tarkastella, minkälaisia interkulttuurisen kehittymisen kokemuksia voi seurata henkilökohtaisesta tutustumisesta maahanmuuttajaväestön edustajiin, heidän kokemuksiinsa ja elämäänsä.

Tutustumisen kontekstina on maahan muuttaneille naisille suunnattu, vapaaehtoisverkoston pyörittämä luku-, kirjoitus- ja kielitaidon opetusprojekti. Tämän verkoston parissa työskentelevät opettajat tutustuvat työnsä kautta suhteellisen läheisesti useisiin, Suomeen eri maista ja eri syistä tullessiin maahanmuuttajiin. Näillä opettajilla on siis suomalaisittain epätyypillisesti tuttavuuden kautta saatua tietoa ja kokemuksia paljon puhutusta maahanmuuttajuuden ilmiöstä. Tästä syystä on kiinnostavaa tarkastella, minkälaisia ovat heidän tulkintansa ja näkemyksensä maahanmuuttajuudesta. Tutkimuksellisen mielenkiinnon kohteena on erityisesti se, minkälaisia interkulttuurisen kehittymisen kokemuksia tuttavuudesta ja tiedon karttumisesta maahanmuuttajien opettajina toimiville on seurannut.

2 Maahanmuuttajien opettaminen Luetaan yhdessä -verkostossa

Tarkastelemani oppimiskokemuksen konteksti on vuodesta 2004 toiminut Luetaan yhdessä -verkosto. Vuoden 2011 alusta päävastuun verkoston toiminnasta on kantanut Suomen Akateemisten Naisten Liitto. Toimintaa rahoitetaan tällä hetkellä Suomen Kulttuurirahaston apurahalla, jolla turvataan tila-, opetusmateriaali- ja muut juoksevat kulut. Opetustyö toteutetaan kokonaan palkattomin vapaaehtoisvoimin. Opettajia on yli 300, opiskelijoita noin 800. (Luetaan yhdessä -verkosto, internet-sivusto.) Esittelen lyhyesti oppimisympäristöä ja tilanteita, joissa tässä tarkastelemiani oppimiskokemuksia voi tapahtua. Tutkimukseni ei kohdistu verkoston toimintaan sinänsä.

Valtaosa Suomen lukutaidottomista maahanmuuttajista on naisia (Luetaan yhdessä -verkosto, internetsivusto). Verkoston valtakunnanlaajuisen toiminnan kohderyhmänä ovatkin luku- ja

kirjoitustaidottomat ja/tai suomen kieltä taitamattomat maahanmuuttajanaiset. Suuntaamalla opetustoimintansa nimenomaan naisille verkosto pyrkii mahdollistamaan opiskelun myös niille, joita kulttuuriset syyt estäisivät osallistumasta yhteiseen opetukseen miesopiskelijoiden kanssa. Joissakin verkoston ryhmissä tästä on kuitenkin tingitty, koska toiminta tapahtuu esimerkiksi toisen oppilaitoksen tiloissa. Tällöin ryhmä koostuu kyseisessä koulussa opiskelevista mutta vain vähän suomen kieltä taitavista opiskelijoista.

Verkoston antama opetus voi käytännön tasolla olla hyvinkin monenlaista. Yhdessä ryhmässä voi olla sekä korkeakoulutettuja mutta suomen kieltä taitamattomia että täysin luku- ja kirjoitustaidottomia opiskelijoita. Jokaisen opiskelijan tasoa vastaavan opetuksen mahdollistamiseksi ryhmä jakautuu oppituntien jälkipuoliskon ajaksi pienryhmiin, joissa opiskelijat ovat taidoiltaan suunnilleen samantasoiset. Jotta jokaista pienryhmää kohden olisi yksi opettaja, tavoitteena on, että opettajia on yhdessä ryhmässä useita. Joissakin tapauksissa opettajalla ja opiskelijalla ei ole aluksi mitään yhteistä kieltä. Ryhmissä on yleensä edustettuina lukuisia kansalaisuuksia. Ryhmät tapaavat tyypillisesti kerran viikossa kahden tunnin ajan.

Vaikka verkoston tekemää vapaaehtoistyötä kuvaillaan opettamisena, siihen voi epävirallisesti sisältyä myös eräänlaisena tukihenkilönä toimimista, työntekijän valitsemassa laajuudessa. Opettajat ja opiskelijat saattavat esimerkiksi vaihtaa puhelinnumeroita, vieraila toistensa kodeissa tai käydä yhdessä vaikkapa näyttelyissä tai kaupoissa. Opettajat saattavat tarjota apuaan myös virallisemmissä tilanteissa, kuten Kelan tai maahanmuuttoviraston kanssa asioinnissa.

3 Transformatiivinen oppiminen ja interkulttuurisuus

Mezirowin transformatiivisen oppimisen teorian (1991; 2000) puitteissa tutkitaan oppimista nimenomaan muutoksena käsityksissä, mielipiteissä ja tulkintoissa. Tästä syystä se soveltuu hyvin tutkimuksessani käsiteltävien interkulttuuristen oppimis- ja muutoskokemusten tarkasteluun. Vieraaseen kontekstiin tutustumisen voidaan ajatella olevan kokijalleen sisäisesti ristiriitainen tilanne, koska se voi tehdä näkyväksi ja kyseenalaistaa siihen asti itsestään selvinä pidettyjä ja problematisoitumattomia käsityksiä ja tulkintoja maailmasta. Transformatiivisen teorian ydinaluetta on juuri ristiriidan kokemuksesta käynnistyvä oppimisprosessi. (Ks. esim. Berger 2004, 337–340; Cranton & Carusetta 2004a, 288–289; 2004b, 6–7; Mezirow 1991, 168; 2000, 4–8.) Interkulttuurisuuden kehittymistä voi luonnehtia transformatiiviseksi oppi-

misprosessiksi, kun omien käsitysten ja merkitysten kyseenalaistuminen johtaa sellaisiin uusiin tulkintoihin, joiden avulla aikaisempaa syvemmin ymmärretään alun perin vierasta kulttuuria ja sen edustajia (Jokikokko 2002, 2009; Taylor 1994). Käsittelen ensin transformatiivista teoriaa yleisesti, jonka jälkeen tarkastelen interkulttuurista kehittymistä transformatiivisen oppimisen osa-alueena.

3.1 Emootioiden rooli merkitysperspektiivin muutoksessa

Mezirowin (1991; 2000) transformatiivisen oppimisen teorian mukaan henkilökohtaisten merkitysten luominen on elämänikäinen prosessi, joka liittyy ihmisen tarpeeseen ymmärtää omia kokemuksiaan. Merkityksiä luomalla selitämme ja tulkitsemme ympäristön tapahtumia. Tulkinnat toimivat uusien kokemusten herättämien ajatusten tai tunteiden selittämisen apuna, tai toimintaa ohjaavina tekijöinä. (Mezirow 1991, 10–12; 2000, 3–4.) Aikaisemmat kokemukset, niille annetut merkitykset ja niistä johdetut tulkinnat muodostavat Mezirowin termein yksilön merkitysperspektiivin, eli totunnaisen, usein tiedostamattomalla tasolla toimivan odotusten ja valmiiden käsitysten viitekehyksen, jonka mukaan kokemuksia, maailmaa, sen ilmiöitä sekä näiden merkityksiä tulkitaan. Merkitysperspektiivin puitteissa tapahtuvat myös erilaiset arvottamisprosessit ja arvovalinnat, jotka liittyvät sekä ulkoiseen maailmaan, kokemuksiin ja muihin ihmisiin että yksilön näkemykseen omasta itsestään. (Mezirow 1991, 42–44.)

Mezirowin (1991; 2000) mukaan merkitysperspektiivin rakenne perustuu oman pohdinnan sijasta pitkälti muilta, esimerkiksi lapsuudessa vanhemmilta ja aikuisuudessa muilta auktoriteettihahmoilta tai ympäröivästä sosiaalisesta viitekehyksestä omaksuttuihin käsityksiin ja näkemyksiin, ja niiden pohjalta muodostettuihin tulkintoihin maailmasta. Nämä tulkinnat sisäistyvät itsestään selviksi, problematisoimattomiksi totuuksiksi, jonka mukaan maailmaa määritellään, joiden mukaan eletään ja joiden nojalla tehdään tulkintoja myös uusista eteen tulevista tilanteista. Nämä varhaisen sosialisoinnin tai kulttuurisen viitekehyksen varaan rakentuvat tulkinnat eivät kuitenkaan välttämättä luo edellytyksiä joustavaan, erilaisuutta sietävään saati ymmärtävään, toimintaa luotettavasti ja oikeutetusti ohjaavaan maailmanselitykseen. (Mezirow 1991, 5, 33–34, 61–63; 2000, 5, 8.) Muuttuvassa maailmassa, jossa kulttuurit enenevässä määrin kohtaavat ja sekoittuvatkin, kyky ymmärtää toisenlaisista taustoista ja viitekehysistä tulevia ihmisiä on yhä tärkeämpi. Itsestään selvistä, kyseenalaistamattomista tulkinnoista tulisi siis päästä kohti joustavampaa maailmanselitystä. (Ks. esim. Mezirow 2000, 24; Räsänen 2002a, 100–102, 106–108, 111–112.)

Oppiminen on transformatiivista, kun omien itsestäänselvyyksien kyseenalaistuminen vie yksilöä kohti sellaista maailmankuvaa eli merkitysperspektiiviä, joka tuottaa perustellumman, oikeutetumman ja tätä kautta todemman käsityksen kokemusmaailmasta ja sen ilmiöistä (Mezirow 1991, 155, 167, 192–193; 2000, 4, 8, 27). Kyseenalaistuminen ja sitä seuraava oppiminen ei kuitenkaan ole luonteeltaan helppoa tai tapahdu automaattisesti, vaan sen laukaisemiseen tarvitaan jokin tekijä, joka on ristiriidassa yksilön siihenastisen tiedon ja maailmankuvan kanssa. Tässä yhteydessä ristiriita, Mezirowin termin ”disorienting dilemma”, on kokemus siitä, että jo opitut ja omaksutut tulkinnat maailmasta eivät käy yksiin uusien kokemusten kanssa. Ristiriitainen kokemus ei ikään kuin sovi näiden tulkintojen varaan rakennettuun maailmaa selittävään viitekehykseen eli merkitysperspektiiviin. Yksilö joutuu joko torjumaan ristiriitaisen kokemuksen tai muuttamaan tapaansa jäsentää, selittää ja ymmärtää maailmaa – luomaan uusia tulkintoja. (Mezirow 1991, 168, 193; 2000, 6–7, 21–22.)

Maailman jäsentämisessä uudelleen transformatiivinen teoria on painottanut reflektion merkitystä. Reflektio transformatiivisen teorian viitekehyksessä tarkoittaa prosessia, jossa yksilö pyrkii kyseenalaistamaan omat ristiriitaiset ja siksi problemaattisiksi muuttuneet alkuoletuksensa ja tulkintansa, ja näkemään ne nimenomaan oletuksina ja tulkintoina – sosialisointia myötä kulttuurisesti muovautuneina käsityksinä, jotka eivät lopulta välttämättä edusta ”totuutta” maailmasta. Tämän kulttuurisen muovautuneisuuden oivaltaminen ja tämän oivalluksen mahdolliseksi tekemä vapaampi ajattelu, arviointi ja toimijuus on olennainen osa transformatiivisen teorian hahmottelemaa aikuisen oppimisprosessia. (Mezirow 1991, 106, 116–117; 2000, 20–27.)

Henkilökohtaisen maailmanselityksen – merkitysperspektiivin – muuttamisen prosessi ei ole helppo eikä kivuton. Alkuperäisessä teoriassaan Mezirow nosti näkyviin merkitysperspektiivin muutoksen vaikeuden ja prosessin mukanaan tuomat negatiiviset emootiot. (Mezirow 1991, 167–168; 2000, 22–24). Transformatiivisen oppimisen teoriaa on kuitenkin myös kritisoitu liian tiukasta pysyttelemisestä kognitiivis-rationaalisella tasolla (ks. esim. Courtenay, Merriam & Reeves 1998, 76–77, 81; Sands & Tennant 2009, 99, 114; Taylor 1994, 170). Näkisinkin, että tämä ei tee oikeutta teorialle. Emotionaalisten tekijöiden osuus muutoksen kulussa on pikemminkin Mezirowin teorian sisään kirjoitettuna, kuten Mälkin (2010) tutkimus osoittaa.

Mälkki (2010) on esittänyt teoretisoinnin transformatiiviseen muutokseen liittyvän reflektioprosessin kivuliaisuuden ja vaikeuden perimmäisistä syistä. Mälkin mukaan ne ovat biologis-peräisiä. Toisin sanoen ihmisen biologinen selviytymiskoneisto suojelee hänen tietoisuutensa rakenteiden yhtenäisyyttä samalla tavoin kuin se suojelee häntä fyysisen vaaran vaistomaisena välttämisenä, esimerkiksi pakenemisen ja turvan hakemisen muodossa. Aiempien oletusten kyseenalaistuminen herättää negatiivisia tunteita, ja yksilö kokee olonsa uhatuksi. Negatiiviset tunteet viestivät vaarasta, kun taas niiden poissaolo vahvistaa turvallisuuden tunnetta. Kun yksilö kykenee selittämään maailmaa ja kokemuksiaan tutuilla ja siksi turvallisilla tavoilla, negatiivisia tunteita ei koeta ja yksilö toimii Mälkin termein mukavuusalueellaan. Jos tilanne tai sen laukaisemat tunteet ovat mahdottomia selittää tutuista lähtökohdista käsin, siirrytään puolestaan mukavuusalueen reunoille, jossa ihminen kokee olonsa epämukavaksi. Nämä merkitysperspektiivin kyseenalaistuessa heräävät epämukavat tunteet Mälkki on nimennyt reunatumemuksiksi. Samalla tavoin kuin vältämme biologispohjaisten emootioiden avulla automaattisesti vaaraa, automaattinen pyrkimyksemme on myös välttää reunatumemuksia ja niitä aiheuttavia tilanteita. Reunatumemuksia kokiessamme taipumuksemme on pyrkiä mahdollisimman nopeasti palaamaan mukavuusalueelle, mikä useimmiten tarkoittaa oletuksiamme kyseenalaistavien asioiden käsittelyn välttämistä ja niiden merkityksen poisselittämistä. (Mälkki 2010, 53–57.)

Mälkin (2010) malli yhtäältä selittää reflektioprosessin vaikeutta, mutta toisaalta osoittaa, kuinka Mezirowin teoria alun perinkin kiinnittyy voimakkaasti emootioiden piiriin. Emotionaaliset tekijät ovat viimeaikaisessa transformatiivisen oppimisen tutkimuksessa nousseet keskeiseksi hyvinkin erilaisten ilmiöiden ja kontekstien yhteydessä, esimerkiksi tarkasteltaessa tahattomasti lapsettomien naisten sopeutumista tähän elämänkriisiin (Mälkki 2011), itsemurhan kautta läheisensä menettäneiden toipumisprosessia (Sands & Tennant 2010) ja opettajien interkulttuurista oppimista ja kompetenssia (Jokikokko 2002; 2009). Näiden tutkimusten kontekstia ja kohdetta yhdistää joko traumaattisen tai kumulatiivisen ristiriidan kokemus, joka horjuttaa totunnaista tulkintaa maailmasta ja jonka integroiminen osaksi omaa merkitysperspektiiviä edellyttää myös emotionaalisen tason sitoutumista ja kehittymistä. Esittelen seuraavaksi lyhyesti Mälkin (2011) ja Sandsin ja Tennantin (2010) tutkimukset havainnollistaakseni emootioihin liittyvän tutkimuksen skaalaa transformatiivisessa viitekehyksessä.

Mälkki (2011) havaitsi, että merkitysperspektiivin muuttuessa seurauksena tahattoman lapsettomuuden traumaattisen kokemuksen reflektoinnista, haastateltavat tulkitsivat ympäristöstä

tulevia, lapsettomuuden suremiseen liittyviä viestejä uudella tavalla. Haastateltavat huomasiivat kokevansa ympäristön asenteesta kertovat viestit häiritsevinä. Mälkin mukaan tämä aiheutui ristiriidasta oman, muuttuneen merkitysperspektiivin ja ympäristön muuttumattomina pysyneiden, stereotyyppisten käsitysten välillä. Tämä ristiriita käynnisti Mälkin haastateltavissa reflektion toisen aallon (second-wave trigger for reflection). Tämä toisen aallon laukaisevana tekijänä oli siis nimenomaan omien, muuttuneiden, lapsettomuuden suremiseen liittyvien emootioiden yhteentörmäys yleisiin mielipiteisiin, ei ulkoisessa maailmassa tapahtunut muutos. (Mälkki 2011, 15–17.)

Sands ja Tennant (2010) ovat tutkineet itsemurhan kautta läheisensä menettäneiden suruprosessia. He erottelevat prosessin vaiheisiin, joita he kuvailevat ”kenkämetaforan” avulla. Sureva ”kokeilee vainajan kenkiä” eli pyrkii omaksumaan vainajan näkökulman ymmärtääkseen tämän ratkaisua. Toisessa vaiheessa (”kengissä kuljetaan”) sureva saattaa jopa simuloida läheisensä itsemurhatilanteen, saadakseen tietoa vainajan viime hetkistä. Tässä vaiheessa surevalle mahdollistuu edesmenneestä läheisestään eriytymisen ja erottautumisen kokemus. Tämä aloittaa kolmannen vaiheen (”kengät riisutaan”), jonka aikana sureva valitsee oman elämänsä jatkumisen. Läheisen traumaattinen valinta ja sen hyväksymisen vaikeus on tähän asti estänyt surevaa rakentamasta uusia merkityksiä; nyt menetys on mahdollista integroida ja rakentaa uusi merkitysperspektiivi, johon kuollut läheinen voi poismenneenäkin kuulua. (Sands & Tennant, 2010, 106–114.)

Suruprosessin ensimmäisessä vaiheessa merkitysperspektiivi on syyllisyyden, elämönhallinnan menetyksen ja stigmatisoiduksi tulemisen värittävä (Sands & Tennant 2010, 114). Prosessin edetessä eri vaiheissa muodostuu uusi, muuttuvan tulkinnan tuottama merkitysperspektiivi, joka mahdollistaa tilanteen ja tapahtuneen reflektoinnin, uudelleenarvioinnin ja uusien tulkintojen luomisen. Emotionaalinen ulottuvuus – emotionaalinen transformaatio – on prosessin kulussa merkittävällä sijalla, Sandsin ja Tennantin (2009, 116) mukaan transformatiivisen oppimisen ytimessä.

Sekä Sandsin ja Tennantin (2009) että Mälkin (2011) tutkimuksissa emotionaalinen aspekti tulee käsitellyksi ja huomioiduksi traumaattisen kriisin läpikäymisen ja siitä selviytymisen yhteydessä. Onkin selvää, että näissä voimakkaasti tunnelatautuneissa tilanteissa emotionaalilla ulottuvuudella on suuri merkitys. On kuitenkin myös merkillepantavaa, että esimerkiksi Järvelä (2002) kiinnittää huomiota nimenomaan henkilökohtaisen muutoskokemuksen posi-

tiiviseen, hyvinvointia tuottavaan vaikutukseen. Hän painottaa, muutosprosessin kivuliaisuutta ja vaikeutta vähättelemättä, sen tuottamaa ”henkistä rikkautta, onnistumisen ja kasvun kokemuksia (...) ja henkilökohtaista voimautumisen tunnetta” (Järvelä 2002, 43). Tämän kaltaisia kokemuksia voi lukea niin Sandsin ja Tennantin (2009, 113) viimeisestä aineistokatkelmasta kuin myös muista empiirisistä tutkimuksista, joihin osallistuneet tiedonantajat ovat läpikäyneet transformatiivisen muutosprosessin (ks. esim. Berger 2004, 349; Räsänen 2002b, 131; Taylor 1994, 167–168).

3.2 Interkulttuurinen kehitys ja toisen kohtaamisen taito

Interkulttuurisuutta transformatiivisen teorian kehityksessä ovat aiemmissa tutkimuksissa käsitelleet esimerkiksi Taylor (1994) ja Jokikokko (2002; 2009). Ilmiötä on kuvattu ja määritelty useamman toisistaan hiukan poikkeavan käsitteen kautta. Selvitän ensin näiden käsitteiden eroja.

Interkulttuurisuuden ilmiön yhteydessä on käytetty termejä interkulttuurinen kompetenssi (Taylor 1994; Jokikokko 2002) sekä interkulttuurinen oppiminen (learning) (Jokikokko 2009). Interkulttuurinen kompetenssi määrittyy transformatiivisen prosessin kautta kehittyväksi pystyvyydeksi – kyvyksi, taidoiksi tai valmiuksiksi – toimia yhteisymmärryksessä ja yhteistyössä kulttuuritaustaltaan toisenlaisten ihmisten kanssa. Prosessissa oma näkökanta muovautuu vierasta kulttuuria toimivammin ymmärtäväksi. (Jokikokko 2002, 85–87; Taylor 1994, 154–157.)

Interkulttuurisen oppimisen Jokikokko (2009, 142) määrittelee lapsuudessa alkavaksi, kokemuksista aiheutuvaksi koko elämän pituiseksi identiteettiprosessiksi. Jokikokko painottaa, että interkulttuurisen oppimisen kaltaisessa muutosprosessissa kognitiivinen reflektio ei yksin riitä. Sosialisaaion myötä opitut ennakkoluulot istuvat syvässä ja ovat usein ainakin osin tiedostamattomia. Interkulttuurisen oppimisen merkitysperspektiiviä muuttavalle prosessille tärkeitä ovat voimakkaat, henkilökohtaiset emootiot. Jokikokkon mukaan opettajien interkulttuurisessa oppimisprosessissa ei kuitenkaan välttämättä koeta traumaattista ristiriitaa, vaan kyse on enemmän kumulatiivisesta kokemusten ja sattumusten sarjasta, joka ruokkii hitaasti etenevää transformatiivista muutosprosessia. (Jokikokko 2009, 159.)

Taylor (1994) on mallintanut interkulttuurisen kompetenssin kehittymistä vieraaseen kulttuuriin muuttaneissa. Tässä mallissa ulkomailla asuvien kehittyminen kulkee alkutilanteen, kulttuurisen epätasapainon (so. ristiriidan) kokemuksen, reflektion ja toiminnallisen oppimisen kautta kohti interkulttuurista identiteettiä (Taylor 1994, 162). Jokikokko (2002, 85) puolestaan paneutuu interkulttuuriseen kompetenssiin ajattelua ja käyttäytymistä ohjaavana elämänfilosofiana, joka koostuu tietoisuuden, taitojen, asenteiden ja toiminnan toisiinsa kietoutuvista ulottuvuuksista.

Nähdäkseni tämän kaltainen identiteettiprosessi ei siis välttämättä ole kaikilta osin tietoinen tai intentionaalinen. Tästä syystä käytän omissa pohdinnoissani termiä interkulttuurinen kehittyminen. Nähdäkseni tämä termi viittaa oppimista enemmän myös muihin kuin prosessin kognitiivisiin, tietoiisiin tai intentionaalisiin puoliin.

Asenteet ovat Jokikokon (2002) mukaan muiden interkulttuurisen kompetenssin ulottuvuuksien perusta. Ne ohjaavat kulttuurista tietoisuutta, mutta toimivat usein tiedostamattomalla tasolla, ja ovat siksi vaikeasti muutettavissa. Jos asenteisiin liittyy ennakkoluuloisuutta tai stereotyyppistä ajattelua, oman kulttuurin näkeminen vain yhtenä vaihtoehtona monien kulttuurien joukossa ei mahdollistu, eikä vieraan kulttuurin edustajaa osata nähdä omana yksilönään, vaan ainoastaan kulttuurinsa ja sen toiseuden edustajana. Jos asenteitaan kykenee muuttamaan, prosessin kivuliaisuudesta huolimatta, myös tietoisuuden on mahdollista kehittyä. Tätä kautta kehittyvät myös interkulttuurinen taito ja taitavuus: kyky kokea myötätuntoa ja asettua toisen asemaan, sekä suhtautua omiin kulttuurisiin itsestäänselvyyksiin kriittisesti. Tällöin mahdollistuu myös oikeudenmukaisuutta lisäämään pyrkivä toiminta, jota Jokikokko kuvailee rohkeaksi. (Jokikokko 2002, 85–89.)

Lynchiin (1998) viitaten Jokikokko (2009) toteaa, että oman kulttuurisen määrittynäisyyden oivaltaminen on välttämätöntä interkulttuuriselle kehitykselle. Tähän määrittynäisyyteen kuuluvat kulttuurisesti omaksutut arvot, uskomukset ja käyttäytymisen mallit; vain tulemalla tietoiseksi näistä on mahdollista erottaa, etteivät ne välttämättä ole ainoita oikeita tapoja olla. Tähän liittyy kuitenkin merkitysperspektiivin muutokselle tyypillisiä vaikeuksia, kun omat aiemmat uskomukset kyseenalaistuvat. Kosketus muihin kulttuureihin ja niiden edustajiin on yksi mahdollinen tapa tulla tietoiseksi omista stereotyyppisistä tavoista ajatella ja tulkita maailmaa. (Jokikokko 2009, 152–153.)

Jaakkolan (2000) mukaan pelkkä kosketus muiden kulttuurien edustajiin ei sinänsä kuitenkaan välttämättä ole riittävä tekijä purkamaan stereotyyppisiä ajattelutapoja. Langeen ja Westiin (1981) ja Hernesin ja Knudseniin (1994) viitaten hän toteaa, että toisinaan on mahdollista, että stereotyyppit ja myös mahdolliset konfliktit ulkomaalaisvastaisuuden muodossa pikemminkin lisääntyvät, juuri siitä syystä, että kontaktit muiden kulttuurien edustajiin lisääntyvät. Kontaktin on hänen mukaansa oltava luonteeltaan henkilökohtaista ja tasaveroista kanssakäymistä, jotta suhtautuminen muuttuisi positiiviseksi. (Jaakkola 2000, 29, 40.) Myös Jokikokko (2009, 152) esittää, että kommunikaatio edellyttää dialogia: kuuntelemista, avoimuutta, muita näkökulmia kokeilevaa, tasaveroista vuorovaikutusta. Myös Liebkind, Haaramo ja Jansinkaja-Lahti (2000, 57–58, 61, Browniin 1995 ja Pettigrew'hun 1997 viitaten) painottavat läheisten, ystävyiden tasolle kehittyvien suhteiden solmimista tekijänä, joka mahdollistaa samaistumisen ja myötäelämisen, ja vaikuttaa näin omaa viitekehystä avartavalla tavalla niin asenteiden, kognition kuin tunteidenkin tasolla.

Lamminmäki-Kärkkäinen (2002, 70) määrittelee kohtaamisen tilanteeksi, jossa osapuolet kuuntelevat toisiaan ja pyrkivät ymmärtämään ja tulemaan ymmärretyiksi. Toisen kohtaaminen mahdollistuu oman, samanlaisuuden vaatimuksesta irtipäästäneen empatiakyvyn kehittyessä. Tämä voi tapahtua, kun huomio siirtyy yksilöiden välisestä erilaisuudesta heidän jakamiinsa identiteetin aspekteihin eli yhteisiin mikrokulttuureihin. Tämä voi mahdollistaa opitusta ego- ja etnosentrisestä asenteesta vapautuminen. Yhteisten mikrokulttuurienkin puuttuessa on mahdollista nähdä toisessa yhteisen, jaetun ihmisyyden edustaja, kun itse kasvaa näkemään jokaisen yksilön, niin kuin itsensäkin, oman identiteettinsä kantajana. (Lamminmäki-Kärkkäinen 2002, 76–78; ks. myös Jokikokko 2009, 153.)

Tällainen opituista asenteista vapautuminen sekä vaatii että kuvaa niin merkitysperspektiivien muutosta ja transformatiivista oppimista kuin interkulttuurista kehittymistäkin. On kuitenkin nähdäkseen problemaattista interkulttuurisen kehittymisen teoretisoinnin kannalta, jos katsotaan, että kehittymisen edellytyksenä on jo jonkinasteinen, mahdollisesti hyvinkin kehittynyt interkulttuurinen kompetenssi. Muuttuvan yhteiskunnallisen tilanteen ja lisääntyvän kulttuurien kirjon myötä interkulttuurinen kehittyminen ja sen tukeminen tulee yhä tärkeämmäksi myös Suomessa. Jo siksikin tätä prosessia tulisi eritellä mahdollisimman tarkasti. Jokikokko (2009, 159) painottaa emootioiden sekä tärkeiden toisten (significant others) ja heidän kanssaan koetun dialogisen suhteen merkitystä interkulttuurisen oppimisen ehtona.

4 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tutkimukseni kontekstissa yksilö tulee maahanmuuttajien opettajana toimiessaan kosketuksiin eri kulttuureista Suomeen tulleiden ihmisten kanssa. Tämä kanssakäyminen voi tuoda opettajalle hänen omasta, aiemmasta ja totutusta viitekehyksestään huomattavastikin poikkeavia kokemuksia ja uutta tietoa. Nämä kokemukset ja uusi tieto voivat olla ristiriidassa aiemman tiedon ja aiempien maailmanselitysten kanssa, ja ne voidaan siksi tulkita muutokseksi ympäristössä. Ristiriidasta ja/tai muutoksesta ympäristössä voi seurata tarve integroida näistä seuraava uusi tieto ja uudet tulkinnat osaksi omaa tulkintaa maailmasta, tai tarve muuttaa omia asenteita ja muokata aiempia käsityksiä uuden tiedon mukaiseksi. Tällainen integroiva ja omia asenteita ja tulkintoja uudelleenmuokkaava tiedon käsittely määrittyy transformatiiviseksi oppimiseksi (ks. esim. Mezirow 1991, 161).

Maahanmuuttajatyön kontekstiin voi oletettavasti liittyä monia erilaisia oppimiskokemuksia. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella, minkälaisia interkulttuurisen kehittymisen kokemuksia maahanmuuttajaväestön opettajina työskentelevät ovat kokeneet, sekä hahmotella interkulttuurisen kehittymisen prosessin luonnetta näiden tarkastelujen pohjalta.

Tutkimuskysymykset ja niitä tarkentavat alakysymykset ovat:

1. Minkälaisia interkulttuurisen kehittymisen kokemuksia on tutkimukseen osallistuneille opettajille seurannut maahanmuuttajatyön tekemisestä?
 - Millä tavoin opettajan käsitykset ja merkitykset muuttuvat tässä työssä?
 - Millä tavoin hän itse muuttuu tai mitä hän oppii?
 - Minkälaisia tunnekokemuksia nämä oppimis- ja muutoksekokemukset aiheuttavat?
2. Minkä luonteisena interkulttuurisen kehittymisen prosessi näyttäytyy tutkimuksessa tarkasteltujen kokemusten valossa?

5 Tutkimuksen toteutus

Varton (2011) mukaan laadullisen tutkimuksen luotettavuuteen ja uskottavuuteen vaikuttaa oleellisesti tutkimuksen menetelmällisen kulun pohdinta ennen tutkimusta ja sen aikana, sekä sen huolellinen kuvaus tutkimusraportissa. Tutkimusprosessiin kuuluu aina valintojen ja rajoitusten tekeminen. Näiden tehtyjen ratkaisujen auki kirjoittaminen mahdollistaa lukijalle tutkimuksen kaikkien vaiheiden seuraamisen. (Varto 2011, 14–15, 19–21, 24.) Tässä luvussa selostan tekemäni valinnat, tavoitteenani tutkimukseni menetelmällinen avoimuus ja läpinäkyvyys.

5.1 Aineiston keruu

Aineiston keruun prosessi oli kaksivaiheinen, sisältäen sekä strukturoidun kyselyn että syvähaastattelun (ks. esim. Tuomi & Sarajärvi 2009). Strukturoidussa lomakekyselyssä kaikki vastaajat eli tiedonantajat saavat tarkalleen saman/samat kysymykset, joihin he vastaavat kirjallisesti esimerkiksi kotonaan. Lomakekyselyllä pystytään tavoittamaan useampia tiedonantajia kuin mikä haastattelemalla on mahdollista. Lomakekyselyn tiedonantajilla ei kuitenkaan ole mahdollisuuksia tarkentaa tutkijalta, minkälaista tietoa heiltä kaivataan. Vastaavasti myös kyselijän (tutkijan) on tyydyttävä annettuun vastaukseen, eikä hän voi jatkokysymyksin selvittää itselleen vastauksien sisältöä. Tämä osoittautui oleelliseksi omalle tutkimukselleni, ja päädyin tutkimukseni kannalta liian lyhyiksi jääneiden lomakevastauksien vuoksi keräämään aineistoa haastatteluilla. Lomakevastauksia hyödynsin vain haastateltavien valinnassa. Haastattelutilanne puolestaan mahdollistaa tarkennusten tekemisen puolin ja toisin. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 71–77.)

Lomakekysely ja haastateltavien valikoituminen

Ensimmäisen vaiheen alustava aineistonkeruu toteutui lisäämällä verkoston vuosittaiseen, kaikille työntekijöilleen lähetettävään kyselylomakkeeseen laatimani kysymys. Tällä kysymyksellä tiedustelin opettajilta heidän tärkeimmiksi kokemiaan tavoitteita ja suurimmiksi kokemiaan haasteita, ja miten he pyrkivät käytännössä nämä tavoitteet saavuttamaan ja haasteet voittamaan. Etsin haastateltavia, jotka olisivat valmiita ja halukkaita keskustelemaan kansani mahdollisimman avoimesti työlleen antamistaan emotionaalisista merkityksistä ja omista oppimisen, muutoksen tai kehityksen kokemuksistaan. Saamistani suhteellisen lyhyistä, yhden tai enintään muutaman virkkeen vastauksista (N=34) etsin mainintoja siitä, että opettaja koki-

si muuttuvansa tai muuttuneensa työssään, joko ilmaistuna oppimiskokemuksena, muutospuheen muodossa tai kertomuksena emotionaalisesta responsista työtilanteeseen. Tällaisia löytyi 16:sta saamistani vastauksista, joista esimerkkinä haastateltavan ilmaus ”*[tavoitteenani on] avata kotini ja korvani häden kuuntelemiseen*”. Näiden 16:n ulkopuolelle jäivät vastaukset, jotka eivät sisällöllisesti lisänneet ymmärrystäni työn tekemiseen liittyvästä kokemusmaailmasta; esimerkkinä näistä ilmauksista ”*[tavoitteenani on] naisten kotouttaminen suomalaiseen yhteiskuntaan*”.

Saamieni hedelmällisiltä vaikuttavien vastauksien pohjalta valikoin viisi pääkaupunkiseudulla asuvaa opettajaa, joiden kanssa sovin haastattelut, rajaten pois sellaiset mahdolliset haastateltavat, jotka asuivat liian etäällä. Koska lomakehaastattelu oli verkoston työntekijöilleen lähettämä, se sisälsi myös muuta tietoa haastateltavista, mukaan luettuna heidän nimensä ja osoitteen. Vasta valittuani omaan kysymykseeni saamistani vastauksista tutkimukseni kannalta kiinnostavimmat, annoin asuinpaikan vaikuttaa viiden haastateltavan valintaan. Halusin varmistaa mahdollisimman hyvän, vapaan ja avoimen vuorovaikutteisen haastattelutilanteen (ks. esim. Shank 2006, 44–47). Tästä syystä koin paremmaksi käydä haastattelut paikan päällä, samassa tilassa haastateltavan kanssa. Koska löysin riittävän monta haastateltavaa, joiden kanssa saatoimme toteuttaa haastattelut henkilökohtaisesti, suljin pois puhelinhaastattelujen mahdollisuuden tällä kertaa tarpeettomana.

Työn luonteen vuoksi opettajien sukupuolella on suuri merkitys, sillä kaikki opiskelijat eivät voisi osallistua miesopettajan antamaan opetukseen. Koska ryhmät kokoontuvat päiväsaikaan, työikäistä väestöä opettajien joukossa on vähän. Taustatekijöiltään haastateltavat muodostivatkin varsin homogeenisen ryhmän: kaikki viisi olivat työelämästä eläkkeelle kymmenisen vuotta sitten jääneitä naisia. Kolme haastateltavista oli naimisissa, yksi oli eronnut ja yksi jäänyt leskeksi. Neljällä viidestä oli myös lapsia ja lapsenlapsia, viides haastateltava ei maininnut asiaa. Haastateltavista kolme oli opettajakoulutettuja ja opetuslalla elämäntyönsä tehneitä, ja yksi heistä oli myös toiminut opetustoimeen liittyvissä hallinnollisissa tehtävissä useita vuosia. Toiset kaksi olivat tehneet elämäntyönsä aivan muilla aloilla. Haastateltavista yksi oli asunut pitempiä jaksoja ulkomailla työtehtävissä, ja kolme ollut mukana jossain vapaaehtoistoiminnassa jo ennen eläkkeelle jäämistään. Joillakin oli ollut ulkomaalaisia työtovereita tai tuttavita. Tutkimuksen kontekstina oleva vapaaehtoistyö oli kuitenkin jokaiselle haastateltavalle ensimmäinen läheinen kontakti Suomen 1990-luvulta lähtien muodostuneeseen maahan-

muuttajaväestönsä. Haastatteluajankohtana haastateltavat olivat toimineet verkoston opettajina 2–7 vuotta.

Haastattelun toteutus

Haastattelut toteutin syvähaastatteluina (Tuomi & Sarajärvi 2009, 75–77). Syvähaastatteluilla pyritään ilmiön tavoittamiseen syvällisellä tasolla. Tämän vuoksi haastattelut toteutetaan joustavasti siten, että haastattelukysymykset ovat vain väljästi temaattisesti tutkimuskysymysten aihepiiriin mukaisesti valittuja, mutta niihin voidaan keskustelunomaisesti tuoda lisäkysymyksiä niiden noustessa tutkijan responsseina tiedonantajan puheisiin (Tuomi & Sarajärvi 2009, 75–77). Syvähaastattelu oli perusteltu ja välttämätönkin menetelmällinen valinta, koska tutkimukseni tarkoitus oli ilmiökeskeinen: pyrin saamaan mahdollisimman yksityiskohtaista, henkilökohtaista laadullista tietoa (ks. Varto 2011, 21–22) interkulttuurisen oppimisen kokemuksista työn kontekstissa.

Haastattelua pyytäessäni kerroin jokaiselle haastateltavalle, että kyseessä oli aineistonkeruu kandidaatin tutkielmaa varten, ja että tutkimuksen kohteena olivat nimenomaan heidän kokemuksensa opetustyössä. Samalla sovimme haastattelun nauhoituksesta, ja tunnin–kahden tunnin kestosta. Kaikki haastattelut toteutettiin lokakuussa 2011.

Yhteensä haastattelut tuottivat noin 8 tuntia nauhoitettua puhetta ja 170 sivua litteroitua tekstiä (fonttikoko 12, riviväli 1,5). Haastattelujen kesto vaihteli 65 minuutista 135 minuuttiin. Haastatteluista kolme toteutettiin verkoston toimistotiloissa, yksi haastateltavan opetustyötiloissa ja yksi haastateltavan kotona. Haastattelut toteutettiin avoimina, keskustelunomaisina syvähaastatteluina. Syvähaastattelun luonteen mukaisesti kysymykset olivat vain löyhästi tematisoituja; niiden tarkoituksena oli auttaa ja johdattaa haastateltavia puhumaan mahdollisimman vapaasti kokemuksistaan työn parissa ja avata heidän kokemusmaailmaansa myöhempiä analyysia varten (Tuomi & Sarajärvi 2009, 75–77). Kaikkien haastattelujen pohjana käytettiin samaa haastattelurunkoa (Liite 1), mutta aiheet käytiin läpi eri järjestyksessä eri keskusteluissa, siten kuin ne luontevasti nivoutuivat muuhun keskusteluun. Lisäksi keskusteluihin tuli mukaan uusia, haastateltavien esiin tuomia, heidän työkokemuksiinsa liittyviä teemoja.

Neljää haastateltavista pyysin haastattelun aluksi piirtämään elämänviivan (Silkelä 1997) elämänsä virstanpylväistä, oman valintansa mukaan joko työuraan liittyen tai yleisemmin.

Elämänviivamenetelmää voidaan käyttää täydentämään haastattelemalla kerättyä tietoa. Haastateltava piirtää elämänsä kulkua kuvastavan viivan, johon hän merkitsee tärkeiksi kokemansa siirtymät, vaiheet ja tapahtumat. Viivan piirtäminen fokusoii haastateltavan kuvailemaan henkilökohtaisesti merkityksellisiä tapahtumia ja strukturoi kertomusta. Silkelä korostaa, että pelkkä piirros ei riitä, vaan menetelmää tulisi käyttää yhdessä verbaalisten elämän- tai kokemukserkertomuksen kanssa, jotta myös vaiheisiin ja tapahtumiin liittyvät tunteet ja ajatukset tulisivat kommunikoiduksi. (Sikkelä 1997, 4–6.) Katsoin siis elämänviivamenetelmän soveltuvan hyvin tämänkaltaisen, henkilökohtaisiin kokemuksiin ja omiin tunteisiin paneutuvan liki avoimen syvähaastattelun aloittamiseen.

Virstanpylväitä tai käännekohtia en määritellyt haastateltaville valmiiksi, vaan ehdotin, että elämänviivan oikeassa laidassa oli päivä, jona istuimme haastattelua aloittamassa. Sen vasemman eli alkupään haastateltava sai määrittää itse, esimerkiksi syntymään, valmistumiseen, työelämään siirtymiseen tai mihin tahansa mistä hän katsoi haluavansa aloittaa. Elämänviivamenetelmän käytön toivoin yhtäältä välittävän haastateltavalle, että tarkoituksena oli nimenomaan keskustella hänen kokemuksistaan, ei esimerkiksi mitata tai arvioida hänen tietämyyttään tai pätevyyttään. Toisaalta elämänviivan piirrättämällä minun oli mahdollista saada suhteellisen lyhyessä ajassa käsitys haastateltavan taustasta sekä niistä asioista, joita hän itse piti keskeisenä elämänsä kulussa. (Ks. Mälkki 2011, 7; Silkelä 1997.) Viides haastateltava oli oma-aloitteisesti varautunut esittelemään valokuvia vapaaehtoistyönsä varrelta. Koska valokuvien esittely vei haastattelun painopisteen luonnollisella tavalla haastateltavan taustatietoihin, hänen omakohtaisiin kokemuksiinsa ja tärkeiksi kokemiinsa tapahtumiin, totesin elämänviivan piirtämisen tässä haastattelussa tarpeettomaksi. Tähän haastatteluun osallistui muutamalla kommentilla myös haastateltavan puoliso, joka ei kuitenkaan ollut läsnä kuin murtoosan haastattelun kestosta. Yhdessä haastattelussa pinnalle nousi haastateltavan yksityiselämään liittynyt tapaus, jonka kertomisen ajaksi haastateltava pyysi nauhurin pois päältä. Nauhoittamatonta kertomusta ei käytetty aineistona tässä tutkimuksessa.

5.2 Aineiston analyysi

Aineiston analyysin toteutin teoriaohjaavalla sisällönanalyysillä (ks. esim. Tuomi & Sarajärvi 2009, 117) väljästi sovellettuna. Sisällönanalyysillä pyritään loogisen käsitteellistetyn tiedon tuottamiseen laajasta, strukturoimattomasta aineistosta aineiston tiivistämisen, pelkistämisen ja yhdistelyn kautta. Tätä käsitteellistettyä tietoa voidaan vertailla aiheesta tehtyihin aiempiin

tutkimuksiin ja käyttää uuden teoreettisen tiedon muodostamiseen. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91–119.) Teoriaohjaavan analyysitavan ideana on hyödyntää sekä aineistolähtöisiä että teoriaohjaavia vaiheita aineiston jäsentämisessä ja tulkinnan tekemisessä (Tuomi & Sarajärvi 2009, 117).

Aloitin aineiston analysoinnin lukemalla sen useita kertoja läpi, etsien siitä tutkimuskysymyksiini liittyvien kokemusten kuvauksia. Totesin sen sisältävän näitä runsaasti, joten erottelin näihin kokemuksiin liittyvät analyysiyksiköt omaksi kokonaisuudekseen. Analyysiyksiköksi määrittelin sisällöltään interkulttuurisen ajatuskokonaisuuden tai lausuman, joka sisälsi oppimisen, muutoksen tai emotionaalisen responssin kuvausta; pituudeltaan nämä vaihtelivat lauseen osan tai useamman lauseen kokonaisuuden välillä. (Ks. esim. Tuomi & Sarajärvi 2009, 109–110.) Transformatiivisen oppimisen teoria tarjosi tähän väljän viitekehysten, jonka orientoimana paikansin aineistosta oppimiskokemuksia. Oppimiskokemuksiksi tulkitsemistani aineistokatkelmista rajasin pois ne, jotka eivät sisällöllisesti liittyneet interkulttuurisuuteen. Näin syntynyt katkelma-aineisto sisälsi ainoastaan haastateltavien kuvauksia tutkimukseni kannalta keskeisistä ilmiöistä. Katkelma-aineiston pituudeksi tuli 12 sivua (fonttikoko 12, riviväli 1,5).

Sisällönanalyysissä analyysiyksiköiksi tiivistetyn aineiston pelkistäminen ja ryhmittely luokkiin voidaan tehdä lähtökohtaisesti eri periaatteilla (Tuomi & Sarajärvi 2009). Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä ala- ja yläkäsitteiden muodostamat luokat nousevat yksinomaan aineistosta itsestään, tutkijan perustamatta niitä jo olemassa oleviin teoreettisiin malleihin. Teoriaohjaavassa ja teorialähtöisessä sisällönanalyysissä sen sijaan aineisto kategorisoidaan jonkin teorian mukaan; erona on kuitenkin se, valikoidaanko aineistosta analysoitavia osia nimenomaan tietyn teorian luoman analyysirungon nojalla, jolloin kyse on teorialähtöisestä sisällönanalyysistä. Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä taustateorian ja aineiston välillä käydään dialogia analyysin myöhemmissä vaiheissa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108–119.)

Oma analyysini kuuluu teoriaohjaavan sisällönanalyysin piiriin. Luokittelin ja kategorisoin katkelma-aineiston siitä itsestään nousevien teemojen mukaan, sekä esitin yhteenvedon näin saamistani tuloksista. Vasta tämän tehtyäni ryhdyin tulkitsemaan aineistoa teorian avulla ja vertailemaan sitä olemassa olevaan tutkimukseen. Toisaalta aineistolähtöisetkin vaiheet ovat jossain määrin teoriavaikuttuneita, koska täysin ”puhdasta”, mihinkään taustateoriaan nojaa-

matonta empiristä tutkimusta voi lopulta tuskin ollakaan (ks. esim. Pikkarainen 2011, 25–32).

Aineistosta valikoidut analyysiyksiköt luokittelin kahden yläkäsitteen alle, jotka ryhmittelin vielä eri kategorioihin. Sekä luokat että kategoriat muodostin aineistolähtöisesti. Esittelen nämä yläkäsitteiluokat ja kategoriat tarkemmin luvussa 6, jossa raportoin myös ensimmäisen tutkimuskysymyksen tulokset. Luvussa 7 luonnehdin toisen tutkimuskysymyksen mukaan interkulttuurisen kehittymisen prosessia, sellaisena kuin se hahmottui aineiston pohjalta. Luvussa 9 esitän tulosten ja teoreettisen viitekehityksen pohjalta pohtimiani päätelmiä. Tässä tulkintaani ja pohdintaani ohjasivat luvussa 3 esittelemäni taustaoletukset ja teoreettinen viitekehitys. Koska tulkinnassa käyttämäni teoriakäsitteet on tuotu aineistoon sen ulkopuolelta, ei muodostettu siitä nousevien kategorioiden mukaan, tutkimukseni lukeutuu juuri teoriaohjautuvan sisällönanalyysin piiriin, vaikka analyysiini sisältyikin aineistolähtöisiä vaiheita. (Ks. esim. Tuomi & Sarajärvi 2009, 108–113, 117–120.)

5.3 Tutkijan positio suhteessa tutkimuskohteeseen

Fontana ja Frey (2005) toteavat, että yhtäältä tutkijan on voitava eläytyä tiedonantajien positioon, toimivan vuorovaikutuksen ja sitä kautta saavutettavan ymmärryksen varmistamiseksi. Toisaalta tämä voi synnyttää ongelmia, koska tutkija voi menettää objektiivisen etäisyytensä tutkimuskohteeseensa. (Fontana & Frey 2005, 708.) Tutkimusta suunnitellessani samoin kuin aineistoa kerätessäni ja sitä analysoidessani olin tietoinen aihepiirin henkilökohtaisesta merkityksestä minulle. Olen asunut ulkomailla useita vuosia, muuttaen maata kaikkiaan neljästi. Ulkomailla, itse maahanmuuttajan positiossa viettämäni aikaan kuuluu perheen perustamisen ja lasten syntymän henkilökohtaisesti merkityksellinen ja emotionaalisesti latautunut ajanjakso. Koen, että omat kokemukseni sosiaalisesta ja kulttuurisesta toiseudesta antoivat minulle lisäherkkyyttä nähdä, kuinka merkityksellistä haastattelemieni vapaaehtoistyöntekijöiden tekemä työ, sekä etenkin siinä tapahtuva ystävyys ja kohtaaminen, ovat työn kohderyhmänä oleville opiskelijoille.

Aineistoa analysoidessani tiedostin kuitenkin myös, että oman elämäkokemukseni tuoma herkistymä sisälsi riskin tulkita aineistoani positiivisesti värittyneesti, haastateltavia ja heidän työtään kohtaan tuntemani arvostuksen tähden. Toisaalta omilta maahanmuuttaja-ajoltani minulla on kokemuksia kulttuurishokista, jota kokee yrittäessään ymmärtää ja sopeutua ai-

emmin tuntemattomiin, vierailta tuntuviin tapoihin olla, tehdä ja ajatella (ks. esim. Taylor 1994, 158, Kimiin & Rubeniin 1988 viitaten). Omien kokemusteni nojalla pystyin katsomaan haastateltavien tekemää maahanmuuttajatyötä useammasta näkökulmasta: yhtäältä nähden sen arvon, mutta toisaalta ymmärtäen omakohtaisesti, minkälaista on kohdata toisen kulttuurinen vieraus. Uskon, että nämä kokemukseni auttoivat minua havaitsemaan ja tunnistamaan haastateltavien läpikäymiä prosessointoja heidän pyrkiessään ymmärtämään muualta tulleita opiskelijoita. Tämä puolestaan auttoi minua pitämään tutkimukseni fokuksen nimenomaan haastateltavien kokemuksissa, sortumatta oletuksiin esimerkiksi heidän toimiansa taustalla mahdollisesti vaikuttavasta altruismista, joka usein nousee keskusteluun vapaaehtoistyöstä puhuttaessa (ks. esim. Finkelstein 2009, 654; Penner & Finkelstein 1998, 526).

6 Kehittymisen kokemuksia kahdella ulottuvuudella

Tutkimuksessani tarkastelen sitä, minkälaisia interkulttuurisen kehittymisen kokemuksia maahanmuuttajatyön tekemisestä on seurannut. Erittelen interkulttuurisen kehityksen tässä kontekstissa käsittämään sen, millä tavoin yksilön käsitykset ja merkitykset muuttuvat tässä työssä, millä tavoin hän itse muuttuu tai mitä hän oppii ja minkälaisia tunnekokemuksia nämä oppimis- ja muutokkokemukset aiheuttavat. Tutkimukseni tulokset esittelen jaettuna kahteen yläluokkaan eli tiedostamiskokemuksiin ja samaistumiskokemuksiin. Nämä kaksi yläluokkaa olen erotellut kategorioihin. Tiedostamiskokemusten eri kategorioissa painottuu tiedostamisen eri kohde, eri samaistumiskokemuksia taas luonnehtii lisääntyvä samaistumisen aste.

Tiedostamiskokemuksiin olen luokitellut kuuluvaksi sellaiset lausumat, joissa näkyy tietoisuus omassa ajattelussa tapahtuneista muutoksista, nimenomaan suhteessa omiin aiempiin käsityksiin sekä yleisiin mielipiteisiin. Tähän yläluokkaan lukeutuvat myös kokemukset, joissa kuvastuu tietoisuus sekä ulkoisen maailman muutoksista että omasta, muuttuneesta suhtautumisesta näihin kehityskulkuihin. Itseanalyttinen pohdinta -kategoria sisältää lausumia, joissa haastateltavat ovat reflektoineet nimenomaan itseään, persoonaansa, toimintatapojaan ja tottumuksiaan, sekä myös muutoksia näissä.

Samaistumiskokemuksiin olen määritellyt kuuluviksi kokemukset, joissa haastateltavat kuvaavat omakohtaista eläytymistä opiskelijoiden elämään ja kokemuksiin sekä Suomessa että heidän alkuperämaassaan. Näissä lausumissa painottuu, kognitiivisen tiedostamisen lisäksi tai sitä enemmän, tunnetason kokemus oman elämän ja kokemusmaailman rinnastumisesta toisen

elämään ja kokemuksiin. Samaistumiskokemuksiin olen luokitellut kuuluvaksi myös henkilökohtaisen kohtaamisen merkityksen tiedostamisesta kertovien kokemusten kuvaukset.

On huomattava, että eri luokkia ja kategorioita ei tule pitää erillisiä ilmiöitä kuvaavina, eikä niitä ole mahdollista sisällöllisesti täysin erotella, vaan niissä esiintyy runsaasti limittymistä ja päällekkäisyyttäkin. Ryhmittelyä onkin syytä pitää lähinnä analyttisenä välineenä, jonka avulla lausumien sisällön erittely helpottuu. Lisäksi analyysiä voisi jatkaa, erittelemällä edelleen kategorioiden sisältämien lausumien välisiä eli kategorian sisäisiä eroja; tämänkaltainen analyysi jää kuitenkin tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Jokaisesta kategoriasta annan yhden suoran sitaatin lisäksi muutamia aineistokatkelmista muotoilemiani tiivistelmiä. Kaikki kategorisoidut aineistokatkelmat löytyvät kokonaisina tutkimuksen Liitteet-osiosta (Liite 2).

6.1 Tiedostamiskokemukset

Tietoisuus stereotyyppisestä ajattelusta

Lausumissa ilmenee, miten tutkimuksen kontekstina oleva työ maahanmuuttajaväestön parissa, henkilökohtainen tutustuminen ja sen kautta saavutettu ymmärrys ulkopuolisen näkökulmaan ovat herkistäneet haastateltavia havaitsemaan ennakkoluuloista ja stereotyyppistä ajattelua kanssasomalaisissaan, suomalaisessa yhteiskunnassa sekä myös omassa itsessään. Haastateltavien näkökulma on laajentunut; omat, aiemmat, kulttuurisesti omaksutut totuudet ja katsantokannat eivät enää näyttäyty objektiivisina, vaan ne havaitaan totunnaisiksi, opituiksi tavoiksi tulkita maailmaa. Aiemmat ajattelun mallit ovat kyseenalaistuneet rinnastuessaan työssä henkilökohtaisen tuttavuuden kautta saatuun uuteen, omiin kokemuksiin perustuvaan tietoon. Samoin haastateltavat ovat saattaneet huomata, tunnistaa ja ymmärtää, että ennakkoluuloja ja stereotyyppioita voi olla myös opiskelijoiden käsityksissä suomalaisista. Useissa lausumissa toistuu ajatus siitä, että vieraus aiheuttaa sekä suomalais- että maahanmuuttajaväestön edustajissa pelon tunnetta. Haastateltavien kokemuksen mukaan keskinäinen tutustuminen toimii pelon hälventäjänä.

Taulukko 1. Stereotyyppisen ajattelun tiedostaminen.

”Onhan se jollakin lailla semmonen että silloin kun ihmiset tuntee ja tuolla lailla niin sitä, kyllähän se ois kaikille suomalaisille että kyllähän se pelko karisis kun ihmiset tutustuis toisiinsa (...) vieras pelottaa. Kun ei jotain tunne niin se on pelottavaa ja. Niinkun tässä nyt näkee näistä poliittisista puheenvuoroista.”

- Ulkoinen erottautuminen on suomalaisista ehkä pelottavaa, ei oikein tiedetä mitä siellä kaavun sisällä on.
- Suomalaisille olisi hyvä, että opittaisi ajattelemaan, että täällä voi olla toisenlainenkin.
- Minulla on ollut ulkomaalaisia kollegoita ja olen joutunut tekemään monenlaisten ihmisten kanssa töitä, mutta en ollut koskaan ajatellut omaa suhtautumistani. Olen sanonut että rasismi on kamala asia, ihan vilpittömästi. Mutta en ollut koskaan kohdannut näitä ihmisiä, olin nonchaleerannut heitä. Kun katse laskee kohdatessa niin sehän on sitä että et ole olemassa.
- Työ ja tutustuminen muuttavat sillä lailla, että joutuu ihan oikeasti miettimään näitä erilaisia elinympäristöjä mitä ihmisillä on. Kuitenkin minullakin pohjimmiltaan oli ajatus että nämä ihmiset ovat tulleet tänne saamaan, mutta eihän se näin ole. Työ todella on avartanut sitä minunkin lainausmerkeissä rasismiani; vaikka en ole tehnyt mitään, ajatukseni ovat kuitenkin olleet tällaisia julkisen mielipiteen mukaisia.
- Koen ensimmäisenä tavoitteena ennakkoluulojen voittamisen. Koska ennakkoluuloja on sekä meillä, ja on minullakin, jatkuvasti suoraan törmää itse, mutta myös meidän oppilailla, kun me tutustutaan me nähdään että eihän tuo ole pelottava.

Tietoisuus maailman sekä oman maailmakuvan muutoksista

Tähän kategoriaan olen luokitellut lausumia, joista näkyy haastateltavien tietoisuus ja ymmärrys sekä maailman muutoksista – niin Suomessa kuin muuallakin – että muutoksista omassa suhtautumisessa muuttuvaan maailmaan. Haastateltavat näkevät esimerkiksi sotien, luonnonmullistusten tai suomalaisen työvoimapulan tähden lisääntyvän maahan muuton tosiasiana, joka ei tule muuksi muuttumaan ja johon kaikkien tulisi sopeutua. He mainitsevat myös, kuinka nämä muutokset voisivat tulla ymmärretyiksi positiivisina suomalaiselle yhteiskunnalle. Lausumista näkyy kuitenkin haastateltavien tietoisuus siitä, että heidän tekemänsä työ ja sen kautta muodostuneet henkilökohtaiset suhteet ovat auttaneet heidän sopeutumistaan muuttuvaan maailmaan. He näkevät myös, että sopeutuminen voi olla vaikeaa niille sekä kantasuomalaisille että maahanmuuttajille, joilla näitä suhteita ei ole. Sopeutumisvaikeudet, esimerkiksi kantaväestön torjuvuus, maahanmuuttajaväestön syrjäytyminen muusta yhteiskunnasta sekä näistä mahdollisesti seuraava väestönsien välisten suhteiden kärjistyminen herät-

tävät paitsi huolta haastateltavissa, myös tarpeen vaikuttaa tilanteeseen ja yleisiin asenteisiin omalla toiminnallaan.

Taulukko 2. Tietoisuus maailman sekä oman maailmakuva muutoksista.

"Niin kun mä uskon että maailma ei muutu toisenlaiseksi, meillä tulee aina olemaan maahanmuuttajia, me tarvitaan maahanmuuttajia, sitä paitsi maailma muualla muuttuu yhtä kauheammaksi, et sieltä tulee ihmisiä, niin jotta (...) lastenlasten elämä ei olis sotaa. Niin mun mielestä nyt on se hetki jolloin voidaan tehdä jotakin, et mä siis pyrin siihen että edes kotoutuis, että semmoseen kotoutumiseen että nää ihmiset kokis että he on suomalaisia, he on vaan toisenvärisiä suomalaisia, ehkä heillä on toinen uskonto, mut et hekin uskois että he voi seurustella kaikkien kanssa."

- Jos ajatellaan niitä sotia mitä maailmassa käydään, niin vaikka se kestää ennen kuin se kansainvaellus yltää tänne napapiirille, se on tulossa. Ehkä näiden kokemusten kautta on itse valmiimpi kohtaamaan sen, mutta eivät välttämättä kaikki suomalaiset.
- Muut kulttuurit [joita olen tullut työssä tuntemaan], kyllä se kiinnostavaa on. Emme me suomalaiset ole kaikki mitä täällä maailmassa on, täällä on aika montaa muutakin lajia ihmisiä.
- On paljon asioita, joita voisi lainata muista kulttuureista, ottaa meilläkin käyttöön. Pelottaa esimerkiksi näiden maahanmuuttajanuorten kanssa, että he oppivat nuorisolta niin sanottuja huonoja vaikutteita. Heidän arvonsa ovat usein paljon parempia. Eivät meidän arvomme aina ihan hyviä ole.
- Olin nuorena 1970-luvulla Iso-Britanniassa vanhassa hienostohotellissa töissä. Nyt, kun Suomeen tulee ulkomaalaisia, huomaan ajattelevani, että suomalaisten torjuva asenne muistuttaa siellä näkemiäni ja kokemiani vanhanaikaisia luokkajakoja.

Itseanalyttinen pohdinta

Haastateltavat pohtivat, osin pyynnöstäni ja osin spontaanisti, kokemuksiaan omasta persoonastaan ja sen muutoksista työn mukana tai työssä saatujen kokemusten seurauksena. Tämän kategorian lausumat sisältävät heidän tiedostettuja arvioitaan omista toiminta- ja ajatus-tavoistaan, totunnaisista ja uudistuneista tulkinnoistaan ja tunnekokemuksistaan, arvoistaan ja osin myös vaikuttimistaan tehdä vapaaehtoistyötä maahanmuuttajien parissa. On mielenkiintoista, että haastateltavista jokainen sanoi, ettei ollut varsinaisesti aikaisemmin ajatellut omia muutoksen kokemuksiaan tai persoonallisuustekijöidensä vaikutusta maahanmuuttajatyön valintaan. Tästä huolimatta jotkin itseanalyysit ovat syvällisiä, kuin pitkällisen pohdinnan tuloksia. Vaikka itseanalyttiset pohdinnat eivät aina suoraan liity tehtyyn työhön opiskelijoiden kanssa, työ vaikuttaa olleen laukaiseva tekijä näiden pohdintojen sanallistettavalle, tiedostettavalle asteelle tulemisessa.

Taulukko 3. Itseanalyttisiä pohdintoja.

”No just taas se sillon, mä oon just taas sillon asettunu sen oman mukavuusalueeni ulkopuolelle, ja se on mulle joka kerta on niinkun oppimista tulla ulos, tulla, uskaltaa olla, uskaltaa olla niin kuin oma itsensä eikä se rooli. (...) Ei kyl siitä jää sellainen pysyvä hyvä olo. Siis juuri se että mä olen niinkun pystynyt olemaan pienen hetken jonkun ihmisen lähellä.”

- Olen aina ollut auttaja mutten osaa auttaa itseäni. Kun joku voi huonosti, minun täytyy mennä heti. On ehkä helpompaa kohdata toisen ongelmat kuin omansa.
- Olen muuttunut, kovuudesta pehmeämmäksi, ylpeydestä nöyremmäksi.
- Kun on 24 tuntia vuorokaudessa aikaa, voi siitä hyvin antaa toisillekin, jos on itse hyvässä kunnossa. Siitä myös saa, iloa ja ystäviä.
- Kun olin juuri jäänyt eläkkeelle ja koulut taas alkoivat, koin huonoa omaatuntoa: että ajatella, muut menevät töihin ja minä vaan olen eläkkeellä.

6.2 Samaistumiskokemukset

Samaistumiskokemukset ovat luonteeltaan tiedostamiskokemuksia emotionaalisempia. Tämän yläluokan alle jäsentämässäni kokemuskategorioissa korostuu yksilötason eläytyminen toisen tilanteeseen ja kokemuksiin sekä empatia toista kohtaan. Vaikka ulkoinen maailma tapahtumiseen ja kokemuksiin muodostaa lausumien kuvaamien kokemusten kontekstin, painopisteenä on syvenevä ymmärrys siitä, minkälaista toisen elämä voi olla, ja miltä hänen kokemuksensa mahtavat emotionaalisella tasolla tuntua.

Olen järjestänyt kategoriat syvenevän eläytymisen mukaan, riippuen siitä, kuinka intensiivisenä näyttäytyy haastateltavien kokema tunnetason vastaus toisen tilanteeseen tai kokemuksiin. Kategoriat ”Toisen kokemusmaailman oivaltaminen”, ”Toisen asemaan asettuminen” ja ”Elämänkohtaloiden sattumanvaraisuus, toisen ja itsen samankaltaisuus” ovat sisällöllisesti varsin lähellä toisiaan. Olen kuitenkin ryhmitellyt niihin sisältyvät lausumat erikseen johtuen niiden välisestä laadullisesta erosta. Eri kategorioihin kuuluvissa kuvauksissa toisen ja itsen välillä vallitsevaksi koettu ero lyhenee ja eläytymisen ja samaistumisen aste kohoaa. Samalla myös kyetään yhä suuremmalla ymmärryksellä oivaltamaan toisen kokemusten emotionaalinen sisältö ja merkitys. Havainnollistaakseni tätä eroa olen jokaisen kategorian esittelyn loppuksi kiteyttänyt sitä määrittävän oivalluksen yhteen, yksinkertaiseen, itse muotoilemani lauseeseen.

Samaistumiskokemusten yläluokkaan kuuluu lisäksi neljäs, kohtaamiskategoria. Tässä painopiste on tasavertaisten yksilöiden – kahden ihmisen – välisen kohtaamisen vaikeasti sanoin tavoitettavassa kokemuksessa. Tämän kategorian lausumissa haastateltavat kuvaavat tilanteita, joissa ulkoisesti tapahtuu usein sangen vähän, mutta joissa emotionaalisella tasolla koetaan paljon.

Toisen erilaisen kokemusmaailman oivaltaminen

Tähän kategoriaan olen sijoittanut haastateltavien kuvaukset siitä, kuinka heille on valjennut laadullinen ero toisten eli opiskelijoiden ja haastateltavien omien kokemusten välillä. Tämän eron on oivallettu vallitsevan yhtäältä kieli- ja kulttuurieroista johtuvina vaikeuksina sellaisissa tilanteissa, jotka ovat suomalaiselle jokapäiväisiä ja tavanomaisia. Toisaalta eroja on nähty siinä, kuinka tulee kohdelluksi kanssaihmiensä tai viranomaisten taholta. Lisäksi omista kokemuksista poikkeaviksi on havaittu jotkin asiat, joita toinen joutuu pelkäämään tai suremaan, tai jotka voivat olla ilonaiheita väkivaltaisesta, sotaa käyvästä maasta tulevalle. Haastateltavan kokemus kiteytyy oivallukseen: ajatella, elämä voi olla tuollaista toiselle ihmiselle.

Taulukko 4. Toisen erilaisen kokemusmaailman oivaltaminen.

”Ja eräskin sano että kuule, minä olen ihan onnellinen täällä (...) voin kävellä kaupungilla ilman miestä ja kukaan ei mua tapa. Se on mua puhutellu oikein se. Että mä olen ilonen siitä että kukaan ei mua tapa.”

- Olen ymmärtänyt, miten viranomaistoimenpiteiden kohteeksi joutuminen voi olla tavattoman pelottava kokemus henkilölle, jonka lähisukulaisia on tapettu poliisiasemalle hänen alkuperäisessä kotimaassaan.
- Minulle on selvinnyt, miten kielitaitovaatimus kansalaisuuden saannin edellytyksenä voi jättää yhden perheenjäsenen ainoaksi vieraan passin haltijaksi, ja kuinka tämä aiheuttaa ahdistusta ja pelkotiloja perheestä erottamisesta ja karkotetuksi tulemisesta yksin.
- Olen huomannut, että elämä Suomessa ei ole helppoa kielitaidottomalle, kun asiointi viranomaisten kanssa olisi hoidettava suomeksi.
- Olen huomannut, kuinka yksin ja vaille apua voi jäädä toisesta kulttuurista tuleva, joka ei ole tottunut vaikkapa asioimaan länsimaisissa ruokakaupoissa tai käyttämään julkisia kulkuneuvoja, ja joka on lisäksi kielitaidoton ja kenties lukutaidotonkin.
- Minua hämmentää todeta, kuinka paljon pienetkin ystävällisyyden osoitukset merkitsevät ihmiselle, joka ei ole koskaan ollut sosiaalisesti tekemisissä suomalaisväestön edustajan kanssa.

Toisen asemaan asettuminen

Tämän kategorian lausumat, joissa toisen kokemusten tunnesisällön tutkailuun liittyy kuvitteellisen tason asettuminen hänen asemaansa, edustavat edellistä syvempää samaistumisen astetta. Kokemukset, joihin eläydytään, voivat vaihdella opiskelijan ennen Suomeen tuloaan läpielämien tilanteiden tai tämänhetkisten perhe-elämän vaikeuksien aiheuttamista syvästi traumaattisista kokemuksista arkipäivän musertaviin yksinäisyyden tai vierauden kokemuksiin vieraassa maassa. Kategorisointia määrittää haastateltavan samaistumisen aste: miltä minusta tuntuisi olla tuossa tilanteessa.

Taulukko 5. Toisen asemaan asettuminen.

”Ja jokaisen suomalaisen tekis kauheen hyvää ihan oikeesti mennä niiden asemaan ja miettiä, et kun tullaan pommien keskeltä missä on vaan lapsia suojeltu, ja kun on koettu hätää ja koetaan edelleen hätää niistä sukulaisista jotka on siellä, et joka kerta kun tulee joku pommi-isku: ’oliko siellä minun läheisiä mukana’. Sehän on aivan helvettiä. Joo. Ja se on heidän arkeensa kuitenkin.”

- Kuka tahansa lähtisi pakoon, jos nälkäkuolema tai kuolemantuomio uhkaisi paitsi itseä myös lapsia – minäkin lähtisin. Tätä taustaa vasten on erityisen loukkaavaa, kun maahanmuuttajien väitetään olevan vain elättejä suomalaisessa yhteiskunnassa.
- Vaikka itseänikin pelotti, tiesin olevani ainoa ihminen, joka voisi auttaa häntä. En voinut sanoa että mene yksin kielitaidottomana poliisiasemalle, kun mies uhkasi tappaa.
- Koen niin vääräksi sen, että tiedän toisen ihmisen olevan kauppatavaran asemassa ja syntyvän tähän asemaan sukupuolensa tähden, että minussa syttyy viha.
- Pohjoismaisen naisen on vaikea kuvitellakaan itseään asemaan, jossa hänellä ei olisi mitään oikeuksia, kuten tilanne on monille maahanmuuttajanaisille niin Suomessa kuin heidän alkuperäisessä kotimaassaan.
- Kun vertaan heidän kohtaloitaan siihen, kuinka hyvä ja helppo minun onkaan ollut olla, kyllä se muuttaa ihmisten ajatuksia kun näkee näitä ihmisiä joilla ei ole mitään, ei sukulaisia, ei keinoja päästä eteenpäin.
- Minulle on tärkeää ja tuntuu hyvältä, kun työni tai tuttavuutemme kautta joku maahanmuuttajanainen kukaties saa ystävyiden kokemuksia ja iloa elämäänsä.

Elämänkohtaloiden sattumanvaraisuus, toisen ja itsen samankaltaisuus

Samaistumiskokemus-luokan ensimmäisen kategorian lausumat käsittelivät vieraan ja erilaisen kokemusmaailman olemassaolon ja laadun oivaltamista; seuraavaan alaluokkaan jäsenneilyt analyysiyksiköt kuvastivat pyrkimystä ymmärtää, millaiselta nuo itselle vieraat kokemukset tuntuvat. Tämä, kolmas samaistumiskategoria on kuin kahden edellisen synteesi. Haastateltavien tieto opiskelijoiden kokemuksista ja tunnetason eläytyminen niihin ovat johtaneet ymmärrykseen, että nämä kokemukset ovat tapahtuneet ihmisille, jotka ovat kuin he itse.

Haastateltavat oivaltavat, että toisenlainen elämänkulku olisi voinut johtaa heidät itsensä siihen asemaan, jossa heidän opiskelijansa nyt ovat. Tämä oivallus kutistaa omien ja opiskelijoiden kokemusten ja kohtaloiden väliset erot sattumanvaraisiksi asioiksi, joihin kumpikaan yksilö ei itse ole voinut vaikuttaa eikä kohtalooan ansaita. Tilanteiden tuottamat tunteet sen sijaan ovat yleisinhimillisiä, tunnistettavissa ja samaistuttavissa. Haastateltava toteaa: tuossa asemassa ja tilanteessa voisin olla minä, tai minun rakkaimpani; voin kuvitella, millaista se olisi.

Taulukko 6. Elämän sattumanvaraisuuden ja toisen ja itsen samankaltaisuuden oivaltaminen.

"Että kaikki ihmiset on samanlaisia täällä, että kaikki haluaa rakkautta ja semmosta lämmintä yhdessäoloa ja kaikki haluaa ystäviä ja ruokaa ja lämmintä huonetta...ja...ja me ollaan semmosissa asioissa ihan samanlaisia."

- Mietin, että oma tyttäreni tai tyttärentyttäreni voisi olla vieraassa maassa vankilassa, ja kuinka tärkeää olisi, että joku nainen siellä uskaltaisi puolustaa häntä. Koskaan ei tiedä miten maailma muuttuu, kuka vankilassa muutaman kymmenen vuoden päästä lopulta on.
- Tänne he ovat päätyneet, ja mieleeni tulee kuinka vähän ihminen voi omaan kohtaloonsa vaikuttaa.
- He ovat ihan samanlaisia järki-ihmisiä kuin kuka tahansa muukin, tulee myötäelämisen ja auttamisen halu.

Kohtaamisen merkityksen tiedostaminen

Kohtaamiskokemuksissa haastateltava ei ole ollut opettajan tai vapaaehtoistyöntekijän roolissa, vaan ihmisenä, omana itsenään vuorovaikutuksessa toisen ihmisen kanssa. Joissain lausumissa kohdattavan asemassa tuntuu olevan kollektiivisesti koko kärsivä ihmiskunta. Monissa katkelmissa korostuu kohtaamiskokemuksen tuottama hyvän olon ja syvän ilon tunne. Toisissa lausumissa ilon tunne vaikuttaa heijastumalta siitä, että näkee toisen ilon kanssakäymisestä; syntyy jaettu kokemus, jossa osapuolet ovat toisilleen tärkeitä. Kohtaamisen kokemus on oivallettu molemminpuolisesti merkitykselliseksi.

Taulukko 7. Kohtaamisen merkityksen tiedostaminen

” (...) joskus kauhean haluttomasti saattaa lähteä, että mä en mitenkään jaksais tänä aamuna ryömiä tonne ryhmään, sit kun tulee takasin niin on kuitenkin hyvä olo. (...) Se on tämä tällainen niin kuin kommunikaatio. Siis se siinä on. Et ei ole välttämättä opittu kuin kaks kolme uutta sanaa, mut on taas niinku astuttu askel tämmöstä tavallaan niin kuin tutustumista, et se siinä on musta niinku se keskeinen.”

- Tuottaa iloa, kun ajattelen, että olen voinut jollekulle yksinäiselle antaa pienen palan itsestäni.
- Itsestään antaminen ei jätä tyhjiötä, vaan siinä myös saa: positiivista palautetta, ystävyyttä.
- Auttamisen halu, naisen aseman parantaminen ja välittäminen ovat johtolangat tässä työssä. Työtä on tehtävä sydämellä, muuten ei jaksaa. Se palkitsee, kun on saanut olla sisarelle avuksi.
- Joskus ei ole mitään muuta kommunikointivälinettä kuin hymy ja ääni ja eleet. Hymyilen, olen ystävällinen, enkä ole uhka. Sitten kun hän oivaltaa mitä olen kysynyt, se ilo hänessä. Sitten ollaan jo ystäviä kun minä olen (...) ja hän on Fatima!
- Haluaisin huutaa kaikille suomalaisille, että meidän pitää rakastaa kaikkia ihmisiä eikä vihata. Ja äidit ja isät opettakaa lapsillenne rakkautta, sitä, että kaikki ihmiset ovat yhtä tärkeitä täällä maan päällä. Kun minä rakastan heitä, niin he rakastavat minua.

6.3 Yhteenveto

Haastatteluaineiston valossa haastateltavien interkulttuurinen kehittyminen näyttäytyy tapahtuvaksi sekä kognitiivisella että emotionaalisella ulottuvuudella. Kognitiivisella ulottuvuudella tapahtunut oppiminen on tuonut muutoksen omassa ajatusmaailmassa ja asenteissa, stereotyyppien ja asenteellisuuden oivaltamisessa. Muutoksiin sisältyy kyky nähdä, etteivät suomalaiset normit ole neutraaleja, objektiivisia totuuksia, vaan tulkintoja maailmasta ja maahan muuttaneesta väestöstä. Haastateltavat ovat havainneet, että nämä tulkinnat ovat usein pohanneet perusteettomiin oletuksiin ja ennakkoluuloihin. Tutustuessaan opiskelijoihinsa, kuullessaan heidän tarinoitaan ja havainnoidessaan heidän kokemuksiaan, vaikeuksiaan ja arkipäiväänsä sekä verratessaan näitä omaan elämäänsä haastateltavat ovat saaneet ensi käden tietoa, jonka nojalla he ovat kyseenalaistaneet aiemmin itsestään selvinä pidettyjä käsityksiään.

Tämä kyseenalaistaminen on laajentunut omien käsitysten ulkopuolelle, tuoden kyvyn suhtautua kriittisesti myös muiden tulkintoihin suomalaisen yhteiskunnan muutoksista ja muuttuvista tarpeista, sekä yleismaailmallisen tilanteen vaikutuksista näihin. Haastateltavat ovat myös oivaltaneet, että maahanmuuttajaväestöllä on annettavaa suomalaiselle yhteiskunnalle, kulttuurille ja yleiselle arvomaailmalle. Kyseenalaistetuksi on siis joutunut myös suomalainen

arvomaailma, joka näyttäytyy nyt vain yhtenä arvojärjestelmänä monista, ja joka ei kaikilta osin ole paras mahdollinen.

Emotionaalisella ulottuvuudella haastateltavat ovat saavuttaneet lisääntyvää ymmärrystä siitä, kuinka toisenlaista elämä voi olla toisissa olosuhteissa ja tilanteissa eläville ihmisille. Tämän ymmärryksen ja tuttavuuden, jopa ystävyyden myötä he ovat oppineet eläytymään toisen kokemusmaailmaan tunnetasolla. Näkisin, että tämä tunnetasolle kehittyvä oppiminen on edellytys interkulttuurisen kehityksen syvenemiselle; pelkkä kognitiivisen tason tiedostaminen ei voine aiheuttaa sitä haastateltavien julkituomaa myös tunnetasolla koettua oivallusta, että ihmisten välisissä eroissa on paljon pintapuolista, kun taas samankaltaisuus koostuu paljolti siitä, mikä ihmisyydessä on keskeistä. Haastateltavat ovat oppineet katsomaan näennäisten erojen taakse jaettuun, yhteiseen ihmisyyteen. Tämä kyky on edesauttanut opiskelijoiden kanssa koettua kohtaamista eli kokemuksia, joissa molemmat osapuolet ovat toisilleen läsnä omana itsenään. Haastateltavat ovat tunnistanee nämä kohtaamiskokemukset molemminpuolisesti merkityksellisiksi ja kokeneet ne emotionaalisesti voimaannuttavina.

Tunnetasolla haastateltavien interkulttuurisen kehittymisen prosessiin liittyy syvenevän tuttavuuden ja lisääntyvän tiedon myötä samankaltaisten tunteiden kokemista suhteessa opiskelijoihin kuin voisi olettaa koettavan suhteessa omiin läheisiin ja heidän elämäänsä, ilon- ja surunaiheisiin, onnistumisiinsa ja vastoinkäymisiinsä. Haastateltavat ilmaisevat niin surua, empatiaa ja vallitsevien olosuhteiden tuottamia vihantunteita kuin jaettua iloa onnistumisista, kohtaamisista ja ystävyyden kokemuksista. Aineisto sisältää useita kuvauksia siitä, miten yhdessä oleminen ja tekeminen tuntuu palkitsevalta ja hyvältä. Näissä kuvauksissa ollaan osin irtaannuttu opettaja/oppilas -suhteesta; sen sijaan tehdään ja koetaan yhdessä, samanarvoisina, jotain oppien ja jotain saavuttaen.

Itseanalyttisellä ulottuvuudella kehittymisen kokemukset irtautuvat jossain määrin sisällöllisesti interkulttuurisuudesta. Haastatteluaineistossa tulee useaan kertaan esiin haastateltavien toteamus, että he eivät ole varsinaisesti aiemmin pohtineet omaa muutostaan työn mukana. Silti monet itseanalyttiset pohdinnat ovat syväluotaavia, oivaltavia ja tiedostavia (ks. Taulukko 3). Tämä tietoisuus omista tavoista ajatella, tuntea, toimia ja reagoida on tulkittavissa interkulttuurisen kehitysprosessin tuottamaksi: omissa maailmalle annetuissa merkityksissä ja siitä tehdyissä tulkinnoissa tapahtuneet muutokset ovat lisännee haastateltavien ymmärrystä myös omasta persoonastaan. Tämä on ilmeisesti tapahtunut jossain määrin tiedostetun ja tie-

toisen ajattelun ulkopuolisena herkistymisenä, eli sisäisenä itsetuntemuksen ja -ymmärryksen kasvamisena, joka useissa tapauksissa sanallistui vasta haastattelutilanteessa. Kohtaamisen ja omien henkisten rajanylitysten hapuilevissakin kuvauksissa kuuluu myös syvää iloa näistä henkilökohtaisen kasvun kokemuksista (ks. Taulukko 7).

7 Interkulttuurisen kehittymisen syklisyys

Tutkimukseni tarkoituksena on paitsi tarkastella interkulttuurisen kehittymisen kokemusten laatua, myös hahmottaa tämän kehitymisprosessin luonnetta. Prosessin hahmottaminen on syntynyt edellisessä luvussa esittelemieni kategorioiden pohjalta, ja hyödynnän niitä tässä jatkoanalyysissä. Prosessi on mallinnettuna kuviossa 1 (Liite 3).

Transformatiivisen oppimisen teorian yhteydessä prosessin laukaisijana pidetään usein jotain ulkoista tekijää, josta aiheutuvat kokemukset ovat ristiriidassa yksilön merkitysperspektiivin kanssa (ks. esim. Mezirow 1991, 168; 2000, 21). Tutkimuksessani interkulttuurisen kehittymisen kokemukset ovat monelta osin linjassa transformatiivisen oppimisen teorian kanssa. Kuitenkin tärkeään asemaan prosessin laukaisevana tekijänä on tutkimuksessani noussut paitsi ulkoinen ristiriitatekijä (vieraan kulttuurin edustajan, hänen elämänsä ja kokemustensa kohtaaminen), myös haastateltavien oma, sisäinen muutos. Tämä sisäinen muutos ei näyttäydy ainoastaan kehitymisprosessin tuloksena, vaan myös myöhemmän transformatiivisen muutosprosessin laukaisijana.

Yksilön sisäinen muutos vaikuttaa siihen, mitä hän itse ”tuo” oppimisprosessiin tai -tilanteeseen (ks. esim. Alexander, Schallert & Reynolds 2009, 184). Tutkimukseni yhteydessä tämä tarkoittaa, että muutos haastateltavan asenteissa tai tulkinnoissa vaikuttaa esimerkiksi siihen, miten hän kokee ulkomaailmasta tulevat maahanmuuttajuuteen liittyvät viestit. Tämä sisäinen muutos tekee myös kyseisestä tilanteesta toisen, vaikka muut, ulkoiset tekijät (esimerkiksi kyseiset viestit) olisivatkin pysyneet muuttumattomina.

Näkisin, että tutkimassani tilanteessa interkulttuurisen kehittymisen ja muutoksen transformatiivinen prosessi etenee syklisesti. Koettu ristiriita, sen seurauksena tapahtuva reflektio sekä lisääntyvä kokemustieto muuttavat haastateltavien merkitysperspektiiviä. Muuttunut merkitysperspektiivi tarkoittaa haastateltavan asenteen tai tulkinnan muutosta. Tämän muutoksen seurauksena hän kokee toisella tapaa opiskelijoihinsa tutustumisen kautta saamansa, heidän

elämäänsä ja kokemuksiinsa liittyvät tiedot. Kokemusten ja oman pohdinnan kautta muodostetun tiedon edelleen karttuessa haastateltavat havaitsevat uusia ristiriitoja tässä muuttuneessa tilanteessa, esimerkiksi sosiaalisen ympäristön asenteiden ja omien kokemustensa välillä. Nämä ristiriidat saattavat toimia laukaisevana tekijänä uudelle transformatiivisen oppimisen syklille.

Eräs merkittävä tekijä transformatiivisessa oppimisprosessissa on tasapainon hakeminen omien tulkintojen ja ulkoa tulevan informaation välille, eli sen kokeminen, että omat tulkinnat vastaavat ulkomaailmaa ja päinvastoin; muussa tapauksessa tilanne usein koetaan kaoottisena ja uhkaavana (ks. esim. Berger 2004, 340, 344–345; Mälkki 2010, 53–57). Tutkimukseni kaltaisessa tilanteessa, jossa omat tulkinnat muuttuvat vaiheittain tuttavuuden syvenemisen myötä, mutta esimerkiksi ulkomaailmasta tuleva sosiaalinen syöte vaikkapa muun yhteiskunnan asenteellisuuden muodossa pysyy entisenlaisena, merkitysperspektiiviä muuttava prosessi voi aktivoitua useita kertoja peräkkäin. Tällaisessa kontekstissa tilanteen muuttumisen aiheuttajana voi olla useita tekijöitä, esimerkiksi lisääntyvä, oma ensi käden tieto maahanmuuttajuuden ilmiöstä ja maahanmuuttajaväestöstä; kehittyvä emotionaalinen ymmärrys opiskelijoiden kokemuksista; omien asenteiden muuttuminen edellisten seurauksena; sen huomaaminen, että yleinen, muuttumattomana pysynyt asennemaailma on oman, uuden, ensi käden tiedon, emotionaalisen ymmärryksen ja reflektoitujen uusien asenteiden vastainen; lisäksi maahanmuuttajavastainen asenteellisuus yhteiskunnassa voi myös todellisuudessa lisääntyä.

Erilaisen kokemuksen ja/tai pohdinnan kautta saadun tiedon lisääntyessä reflektiivinen prosessi voi käynnistyä ja muuttaa merkitysperspektiiviä. Muuttunut merkitysperspektiivi sinänsä tekee tilanteesta muuttuneen kokijan näkökulmasta, koska ennallaan pysynyttä ulkoista tilannetta tarkastellaan uuden tulkinnan läpi. Näin oman kokemuksen lisääntymisestä aiheutunut reflektio voi merkitysperspektiiviä muuttamalla aiheuttaa eräänlaisen transformatiivisen muutoksen syklisen jatkumon.

Havainnollistan tätä ajatusta tulkitsemalla syklisen mallin mukaisesti luvussa 6 esittelemiäni, aineistosta muotoiltuja kategorioita (ks. myös Liite 3). En kuitenkaan pyri esittämään, että vaiheet välttämättä esiintyisivät juuri tietyssä järjestyksessä. Pikemminkin on niin, että kategorioissa kuvaillut kokemukset esiintyvät toisiinsa kietoutuneina, vuorovaikutuksessa toistensa kanssa.

Alkutilanteessa haastateltavat aloittavat opetustyön ja tapaavat opiskelijansa. Tämä uusi vieraan kulttuurin kohtaamisen tilanne aiheuttaa ristiriidan kokemuksen, joka altistaa haastateltavat reflektiiviselle pohdinnalle, koska aiemman merkitysperspektiivin valossa toisen kokemusmaailma ei näytä ymmärrettävältä. Tämä pohdinta yhdistettynä kanssakäymisestä opiskelijoiden kanssa saatuun, omiin kokemuksiin ennemmin kuin oletuksiin tai ennakoasenteisiin pohjaavaan tietoon ovat syöte, joka johtaa muutosprosessin ensimmäiseen vaiheeseen (esimerkiksi erittelemäni kategoria ”tietoisuus stereotyyppisestä ajattelusta”). Koska kanssakäyminen on säännöllistä, kokemustietoa kertyy viikoittain lisää, tuttavuus opiskelijoihin kehittyy ja oma asennoituminen maailmantilanteen aiheuttamiin väestönmuutoksiin muuttuu kokemuksen ja pohdinnan kautta edelleen (”tietoisuus maailman ja oman maailmankuvan muutoksesta”).

Jokaisessa vaiheessa oman tulkinnan muuttuessa myös tilanteen olemus muuttuu; tämä voi aiheuttaa aina uuden syötteen merkitysperspektiiviä muuttavalle transformatiivisen oppimisen syklille. Uuden asennoitumisen puitteissa, kokemusten ja tiedon edelleen karttuessa havaitaan uusia, reflektiota vaativia ristiriitoja. Esimerkiksi henkilökohtainen tuttavuus opiskelijoiden kanssa saa haastateltavat näkemään heidät yksilöiksi eriytyneinä; tämä puolestaan edelleen avaa uudella tavalla haastateltavien tietoisuuden opiskelijoiden kokemusmaailmalle (”toisen kokemusmaailman oivaltaminen”). Syvenevän tuttavuuden ja lisääntyvän kokemuksen sekä oman pohdinnan myötä tämä tietoisuus kehittyy emotionaalisesti sitouttavalle tasolle, jossa voidaan asettua toisen asemaan (”toisen asemaan asettuminen”). Huomio kiinnittyy yhä enemmän toisen ja itsen väliseen samankaltaisuuteen kuin eroihin (”elämän sattumanvaraisuuden ja toisen ja itsen samankaltaisuuden oivaltaminen”).

8 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tutkimuksen eettisyyttä tarkastelen Tutkimuseettisen neuvottelukunnan laatimien eettisten periaatteiden (2009, 4) mukaan tutkittavan itsemääräämisoikeuden kunnioittamisen, hänen vahingoittamisensa välttämisen ja yksityisyytensä ja tietosuojansa varmistamisen toteutumisenä. Tutkimukseni kontekstissa itsemääräämisoikeuden kunnioittamisen alapykälisiä relevantit ovat osallistumisen vapaaehtoisuus ja tutkittavien informointi; vahingoittamisen välttämisen sisältää henkisten haittojen ja taloudellisten ja sosiaalisten haittojen välttämisen; ja yksityisyyden ja tietosuojan varmistamiseen kuuluvat tutkimusaineiston suojaaminen ja luot-

tamuksellisuus sekä sen säilyttäminen ja hävittäminen. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009, 4–11.)

Haastateltavat suostuivat haastatteluihin tietäen, että kyseessä oli aineiston keruu tätä kandidaatin tutkielmaa varten; samoin he suostuivat etukäteen haastattelun nauhoittamiseen. Heistä jokaiselle jäi puhelinnumeroni mahdollisia myöhempiä yhteydenottoja varten, ja neljälle viidestä myös sähköpostiosoitteeni – viides heistä ei itse ollut sähköpostin käyttäjä. Pyysin haastateltavia olemaan yhteydessä, mikäli heille tulisi jälkeempään mitään tarkennettavaa haastattelussa annettujen tietojen suhteen. Sovimme myös, että tutkimukseni valmistuttua toimitan sen heille luettavaksi.

Pyrin siihen, että raportissani ilmenisi sekä se arvostus, jota tunnen haastattelemani opettajia kohtaan, että kiitollisuus siitä, että he osallistuivat tutkimukseeni antamalla aikaansa ja jakamalla kokemuksiaan, tinkimättä kuitenkaan tutkimuksellisesta integriteetistä. Aineiston keruussa ja käsittelyssä olen ollut huolellinen haastateltavien anonymiteetin säilyttämisen suhteen. Olen anonymisoinut käyttämäni aineistokatkelmat erityisellä huolella siten, että henkilö- ja paikannimet sekä mahdolliset muut tunnistamisen mahdollistavat tekijät jäävät mainitsematta. Olen sekä toteuttanut haastattelut että litteroinut ne itse, minkä myös lupasin haastateltaville. Tutkimuksessa käytetyn materiaalin olen järjestänyt niin, että haastateltavien henkilöllisyys ei ole saatavissa selville, koska heidän nimiään ei ole kirjattu litteroituihin aineistoihin eikä tallennettu nauhoituksessa. Haastateltavien suhteellisen pienen lukumäärän ja oman, sangen perinpohjaisen aineiston tuntemukseni tähden en pidä tarpeellisena heidän identiteettiensä kirjaamista minnekään. Tästä syystä katson, että on turvallista säilyttää litteroitu aineisto yliopiston tietosuojatun verkon sisällä myös tämän tutkimuksen valmistuttua, mahdollisia jatkotutkimuksia varten. Mikäli nämä toteutuvat, tulen pyytämään haastateltavina olleilta opettajilta niitä varten uuden, erillisen suostumuksen. Aineiston sähköisessä siirrossa olen käyttänyt ainoastaan yliopiston tietosuojattuja verkkoja.

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta (trustworthiness) Shank (2006) luonnehtii Lincolnin ja Guban (1985, 2000) kehittämien mallien pohjalta neliaspektisena kokonaisuutena, johon kuuluvat tutkimuksen luotettavuus (dependability), uskottavuus (credibility), siirrettävyys (transferability) sekä todennettavuus (confirmability). Näistä jälkimmäinen ”osatekijä”-luotettavuus viittaa siihen, että aineiston keruusta ja käytöstä on raportoitu riittävästi, jotta tutkimuksen lukija voi nähdä mistä tai keneltä aineisto on saatu, kuinka se on kerätty ja kuinka sitä on käsi-

telty. Uskottavuus määrittyy aineiston sisäisenä koheesiona ja yhdenmukaisuutena. Sen saavuttamiseksi voidaan käyttää sekä pitempiaikaista kontaktia tiedonantajien kanssa, että triangulaatiota eli useampien tiedonlähteiden käyttöä. Siirrettävyydellä viitataan saatujen tulosten pätevyyteen myös siinä tapauksessa, että aineistoa kerättäisi muilta tiedonantajilta tai toisessa kontekstissa. Tekemättä toista tutkimusta tätä voidaan pyrkiä tuottamaan antamalla yksityiskohtainen kuvaus kaikista tutkimusprosessin ja -tulosten kannalta relevanteista tekijöistä, jolloin lukija voi tehdä informoituja päätelmiä tulosten siirrettävyyden suhteen. Todennettavuus liittyy menetelmällisiin valintoihin ja niiden huolelliseen raportointiin. Näihin valintoihin liittyvät aineiston laatu ja käytetyt analyysimenetelmät, mukaan luettuna luokittelussa ja tyypittelyssä tehdyt valinnat, kuten esimerkiksi aineisto- tai teorialähtöisyys. (Shank 2006, 113–115.)

Tutkimukseni luotettavuuden ja todennettavuuden varmistamiseksi olen raportoinut sekä taustaoletukseni ja teoreettisen viitekehysten että aineiston keruun ja analyysin vaiheet huolella. Samoin olen raportoinut yksityiskohtaisesti aineiston abstrahointiprosessin, taatakseni tutkimusprosessin läpinäkyvyyden. Olen myös liittänyt kategorisoidut aineistokatkkelmat tutkimuksen Liitteet-osioon (Liite 2), tutkimuksen luotettavuuden lisäämiseksi.

Tutkimukseni uskottavuutta tukee se, että haastattelut olivat suhteellisen pitkäkestoiset, lyhimmillään hiukan yli tunnin ja pisimmillään yli kaksi tuntia. Pyrin haastatteluissa antamaan tilan haastateltavien puhua vapaasti omista kokemuksistaan. Käsittelin keräämäni aineiston erottelematta eri haastateltavien lausumia toisistaan, koska halusin muodostaa käsityksen tutkimastani ilmiöstä eli interkulttuurisen kehittymisen kokemuksista, niiden laadusta ja niiden muodostamasta prosessista; tavoitteenani ei ollut kartoittaa yksittäisten haastateltavien kehityskulkuja työn mukana. Haastateltavat erosivat luonnollisesti kuitenkin taustoiltaan, samoin kuin siinä, kuinka kauan he olivat haastatteluajankohtana olleet mukana maahanmuuttajatyössä. Kauimmin mukana ollut oli työskennellyt verkostossa seitsemän vuotta, lyhimmillään mukana oli oltu kaksi vuotta. Näkisin, että tämä mahdollisesti osaltaan lisää tutkimukseni uskottavuutta; koska haastateltavat haastatteluajankohtana erosivat toisistaan kokemusta kartuttavien mukanaolovuosien määrässä melko tavalla, näin saatu kokonaiskuva saattaa heijastaa interkulttuurisen kehityksen prosessin eri vaiheita, ja antaa siitä sitä kautta kokonaisvaltaisemman kuvan.

Tutkimustulosten siirrettävyyttä rajoittaa haastateltavien suhteellisen homogeeninen tausta. Kaikki ovat 1940-luvun alussa Suomessa syntyneitä, työuran tehneitä ja nyt eläköityneitä, perheellisiä naisia. On mahdollista, että tämä jaettu, sekä mahdollisesti iän ja elämäkokemuksen värittämä viitekehys vaikuttaa haastateltavien interkulttuurisen kehittymisen kokemuksiin ja prosessin luonteeseen. Toki on myös niin, että maahanmuuttajatyöhön vapaaehtoisina ryhtyvät ihmiset ovat jo jollain tavoin valikoituneita: he ovat päättäneet antaa aikaansa ja voimavarojaan johonkin prososiaaliseen toimintaan (ks. esim. Finkelstein 2009, 654, 657; Penner & Finkelstein 1998, 526, 534–535).

Haastateltavien aikaisemmat kokemukset vieraista kulttuureista olivat kuitenkin keskenään hyvin erilaiset. Jotkin haastateltavista olivat itse viettäneet pitkiä aikoja ulkomailla työuransa puitteissa, toiset olivat asuneet ja työskennelleet ikänsä Suomessa. Samoin joillakin oli aikaisempaa kokemusta vapaaehtoistyöstä, toisilla taas esimerkiksi eläkevuosista ensimmäiset olivat kuluneet omaan perheeseen paneutuen. Myöskin koska Jokikokon (2002; 2009) tutkimuksissa tiedonantajina olleiden opettajankoulutuslaitoksen opiskelijoiden, myöhemmin opettajien, kokemukset olivat samansuuntaisia haastateltavieni kokemusten kanssa, ikä ja vapaaehtoisuus eivät tuntuisi tuloksiin oleellisesti vaikuttavilta tekijöiltä.

Lopulta ei missään tapauksessa ole mahdollistakaan määrittää, millaiset haastateltavien merkitysperspektiivit alunperin ennen työn aloittamista olivat, eikä se luonnollisesti ole myöskään tämän tutkimuksen tarkoitus. Tarkastelun kohteena on se, minkälaisia interkulttuurisen kehittymisen kokemuksia haastateltaville oli haastatteluajankohtaan mennessä karttunut, ja sen pohtiminen, mitkä maahanmuuttajatyöhön liittyvät tekijät niitä olivat tuottaneet. Interkulttuurisen kehittymisen prosessille ei voida varsinaisesti määrittää alkamis- tai päättymisajankoh-
taa. Siksi tutkitaan niitä kokemuksia, joita on tutkimusajankohtaan mennessä kertynyt.

9 Pohdinta

Tuloksistani nousee esiin interkulttuurisen kehittymisen prosessin kannalta merkittävänä kaksi piirrettä, joihin haluan erityisesti kiinnittää huomiota. Ensimmäinen on emootioiden samais-
tymisen mahdollistava rooli interkulttuurisen kehittymisen transformatiivisessa prosessissa. Toinen on tämän prosessin syklinen luonne. Erittelen tässä pohdintaosiossa näiden piirteiden käsittelyä aikaisemmassa tutkimuksessa, ja suhteutan niissä saatuja tuloksia omiini.

Tulosten taustaa

Tuloksissa esittelemäni interkulttuurisen kehittymisen prosessi on tulkittavissa luonteeltaan transformatiiviseksi oppimiskokemukseksi. Transformatiivisen oppimisen prosessi määritelmällisesti viittaa kehityskulkuun, jossa omista itsestäänselvyyksistä siirrytään kohti avoimempaa ja harkitumpaa, emotionaalisesti muutokseen kykenevämpää viitekehystä, jonka puitteissa mahdollistuu rakentava vuorovaikutus ja sen myötä kyky huomioida muiden kokemukset omien oletusten pätevyyden arvioinnissa (Mezirow 2000, 7–8.)

Haastateltavien vanhat itsestäänselvytykset ovat maahanmuuttajatyötä tehdessä kyseenalaistuneet. Perustavanlaatuisena merkitysperspektiivin muutoksena voi pitää kehitystä, jossa eroihin keskittymisen sijasta haastateltavien huomio enenevässä määrin kiinnittyy kulttuurisesti toiseksi määrittäneen opiskelijan ja haastateltavan itsensä väliseen samanlaisuuteen. Tämän samankaltaisuuden huomaaminen liittyy prosessin kululle tärkeäksi osoittautuneeseen emotionaalisten tekijöiden vaikutukseen.

Emootioiden merkitys ja samaistuminen

Tutkimukseni valossa emootioiden merkitys näyttäytyi transformatiivisessa prosessissa keskeisenä. Emootioiden merkitystä ja emotionaalista sitoutumista transformatiivisessa oppimisprosessissa painottavat myös muut tutkimukset. Sands ja Tennant (2010, 116, suom. AR) toteavat: ”Emotionaalinen sitoutuminen kuuluu transformatiivisen oppimisen ydinolemuksen, ja emotionaalisesti latautuneet mielikuvat fasilitoivat tätä transformaatiota”. Tämän emotionaalisen kyvyn vaatimuksen on interkulttuurisuuden kehittymisen kontekstissa todennut myös Jokikokko (2002, 88; 2009, 159); syvään juurtuneet ajatustavat ja maailman selittämisen ja tulkinnan mallit sisältävät emotionaalisen komponentin, joka ei ole purettavissa ilman emotionaalista sitoutumista uuteen tilanteeseen ja tietynlaista avautumista niille tunteille, joita tilanne nostattaa. Myös Jaakkola (2000) ja Liebkind ja muut (2000) toteavat kontaktin emotionaalisen laadun olevan merkittävä tekijä stereotyyppisen ajattelun purkamisessa ja positiivisen suhteen luomisessa valtaväestön ja maahanmuuttajaväestön edustajien välillä.

Oman tutkimukseni tuloksina totesin muun muassa, että prosessin edetessä haastateltavat kykenivät kuvitteellisesti asettumaan toisen asemaan. Tähän vaiheeseen tultaessa kognitiivinen pohdinta ei enää yksin ole riittävä, vaan vastaanotetun uuden informaation integrointi vaatii emotionaalistakin sitoutumista, jotta muutos- ja oppimisprosessi etenisi. (Ks. luvut 6.2, 6.3.)

Toisen asemaan asettuminen vaatii eläytymisen kykyä juuri emotionaalisella tasolla. Tältä osin tulokseni ovat samansuuntaisia Jokikokon (2002; 2009) tulosten kanssa.

Jokikokko (2002; 2009) nostaa esille useita niitä interkulttuurisen kehittymisen аспекteja, jotka esitin tutkimukseni kategorioihin luokitelluissa tuloksissa. Stereotyyppisen ajattelun ja omien totunnaisten tulkintojen kyseenalaistuminen on transformatiivisen prosessin käynnistymiselle välttämätön ilmiö (ks. esim. Jokikokko 2002, 87–88, 93; 2009, 152). Kategorisoimani vaiheet toisen asemaan asettuminen sekä toisen ja itsen samankaltaisuuden oivaltaminen esiintyvät myös Jokikokon tuloksissa (2009, 152–153). Lisäksi Taylorin (1994) aineistositaattien ja tutkimuksessani jäsentämieni kategorioiden välillä on havaittavissa samankaltaisuutta: ”This is illustrated by Gabriella when she realized **how similar people are once she got to know them** and Lobo (...) who **saw the world as much smaller and interrelated**” (1994, 172, lihavoitu AR) (ks. ”elämänkohtaloiden sattumanvaraisuus, toisen ja itsen samankaltaisuus”, ”tietoisuus maailman sekä oman maailmakuvan muutoksista”). Samoin Lamminmäki-Kärkkäinen (2002, 72–73) viittaa toisen asemaan asettumisen tärkeyteen interkulttuurisen transformaation yhteydessä. Lamminmäki-Kärkkäinen esittää, että syvä, emotionaalisesti voimakkaasti latautunut henkilökohtainen asenne on mahdollista purkaa jaetun mikrokulttuurin kautta. Jaetun mikrokulttuurin – eroista huolimatta jonkin yhteisen – löytäminen toiseuden edustajasta voi auttaa empatian ja ymmärryksen kehittymistä. (Lamminmäki-Kärkkäinen 2002, 73, 79–80; ks. myös Jokikokko 2009, 153). Tutkimukseni kontekstissa tällaisena haastateltavien ja opiskelijoiden jakamana mikrokulttuurina haastatteluaineistossa nousee useaan otteeseen esiin esimerkiksi äitiys tai isoäitiys ja naiseus. Jaetun, emotionaalisesti merkityksellisen mikrokulttuurin oivaltamisen kokemus tukee toisen ja itsen samankaltaisuuden tiedostamisen prosessia.

Syklisyys

Kuten esitin luvussa 7, tutkimuksen tulosten valossa transformatiivinen prosessi näyttäytyy luonteeltaan syklisenä. Ulkoisen tekijän alunperin laukaiseman ristiriitatilanteen nostattamat emootiot voivat johtaa edelleen uusien ristiriitojen kokemiseen myös tutussa, muuttumattomana pysyneessä ympäristössä. Oma sisäinen muutos ja ulkoisen ympäristön välinen ristiriita on syklisesti mallintamassani prosessissa se tekijä, joka ylläpitää myöhempää kehitystä tai muutoksia. Nähdäkseni prosessia ei ole aiemmin mallinnettu tällä tavoin. Taylorin (1994), Sandsin ja Tennantin (2010) ja Mälkin (2011) tutkimusten ja oman tutkimukseni löydösten välillä on samankaltaisuutta, mutta myös merkittäviä eroja.

Tutkimuksessaan Taylor (1994) mallintaa interkulttuurisen kompetenssin kehittymisen jatkumona, joka kulkee alkutilanteen (”setting the stage”), siinä koetun kulttuurisen epätasapainon (”cultural disequilibrium”), reflektion (”cognitive orientations”) ja toiminnallisen oppimisen (”behavioral learning strategies”) kautta kohti kehittyvää interkulttuurista identiteettiä. Kehittyvä interkulttuurinen identiteetti palauttaa kuvion takaisin alkutilanteeseen eli ”setting the stage” -vaiheeseen. (Taylor 1994, 162.) Taylor (1994, 168–169, suom. AR) toteaa mallistaan seuraavasti: ”Mallissa oppiminen näyttäytyy toistuvana prosessina, joka toistuu yhä uudelleen kokijan siirtyessä yhä korkeammille interkulttuurisen kompetenssin tasoille”.

Taylorin (1994) jatkumonäkemyksen ja tarkastelun sekä oman tutkimukseni välillä on samankaltaisuutta. Taylorin mallissa interkulttuurisesti kehittyneemmän identiteetin nähdään tuovan ”setting the stage” -tilanteeseen jo kertyneen interkulttuurisen kokemuksen myötä jotain uutta, joka vaikuttaa siihen, millaisena jatkumolla eteneminen toteutuu. Eron omaan tutkimukseeni Taylor ei kuitenkaan erittele tai kategorisoi eri vaiheisiin liittyvien emotionaalisten kokemusten luonnetta tai sisältöä tarkemmin. Jatkumon kulku vaikuttaa Taylorilla ennalta määritellyttä, eikä hän käsittele sitä, miten kokemusten laatu tai sisältö mahdollisesti vaikuttavat siihen, mihin suuntaan prosessin oletetaan kulkevan.

Vaikka Sandsin ja Tennantin (2010) tutkimuksen konteksti – itsemurhan kautta läheisensä menettäneiden suruprosessi – on sekä Taylorin (1994) että oman tutkimukseni konteksteja traumaattisempi, on vaiheittain etenevä kuvio kuitenkin havaittavissa myös heidän tutkimuksessaan. Sandsin ja Tennantin tutkimushenkilöiden tilanteessa alkuperäisen trauman – läheisen ihmisen kuoleman – jälkeen varsinaista uutta ulkoista muutosta ei tapahdu. Muutokset, jotka tukevat suruprosessin etenemistä kohti oman elämän jatkumisen mahdollisuutta ja menetyksen hyväksymistä, ovat surijan sisäisiä, emotionaalisia. Emotionaalisia ulottuvuuksia sisältävän reflektioprosessin kautta he saavuttavat kuitenkin uusia tulkintoja, jotka mahdollistavat aina uuden transformaation vaiheen. Eri vaiheet vievät kokijaa eteenpäin kohti kriisistä selviytymistä ja oman, muuttuneen elämän jatkamista. Samoin Mälkin (2011) tutkimuksessa tahattoman lapsettomuuden kriisistä selviytymisestä ilmenee samantapainen vaiheittaisuus. Reflektion ”toisen aallon” laukaisevana tekijänä (second-wave trigger for reflection) on tutkimushenkilöiden omasta muutoksesta johtuva, uusi tulkinta ympäristön asenteista ja viesteistä, joka osoittautui ristiriitaiseksi sellaisten tulkintojen kanssa, joihin oli aikaisemmin kenties itsekkin päädytty. (Mälkki 2011, 15–17.) Myös tässä tilanteessa reflektion toinen aalto käyn-

nistää uuden transformatiivisen oppimisen vaiheen. Toisin kuin Taylorin mallissa, nimenomaan emotionaalisen kokemuksen luonne vaikuttaa näissä tutkimuksissa siihen, mitä seuraavaksi tapahtuu. Sands ja Tennant tai Mälkki eivät kuitenkaan ole mallintaneet prosessia muutamaa vaihetta pidemmälle tai käsitelleet syklistä prosessia ylläpitävää dynamiikkaa.

Tuloksenani esittämässäni mallissa interkulttuurisuuden kehittymisen transformatiivisesta syklistä tavallaan syntetisoituu yhtäältä Taylorin (1994) interkulttuurisessa kontekstissa tapahtuva toistuvaluonteinen jatkumomalli, sekä toisaalta Mälkin (2010) reflektion toinen aalto ja Sandsin ja Tennantin (2009) kolme vaihetta. Ehdotuksessani syklisestä mallista yksilön oma, sisäinen, transformatiivinen muutos on se tekijä, josta aiheutuu ristiriita tutun ympäristön kanssa – ja tästä ristiriidasta oman sisäisen muutoksen ja muuttumattomana pysyneen ympäristön kanssa tulee prosessin syklistä perusdynamiikkaa ylläpitävä tekijä. Syklisen prosessin kulkua tai mahdollista päätepistettä ei voi määritellä edeltäkäsini, eikä esittää kategorisesti samalla tavalla kulkevana kaikille kokijoille, koska prosessiin mahdollisesti vaikuttavien muuttujien kirjo – kokijan yksilölliset kokemukset, tunteet, tavat reagoida, oivallukset, vain joitain mainitakseni – on niin laaja (ks. luku 6). Tässä syklinen mallini eroaa selkeästi Taylorin ennalta määritellystä mallista. Sandsin ja Tennantin vaiheista sekä Mälkin toisesta aallosta syklinen prosessi puolestaan eroaa dynaamisen jatkuvaluonteisuutensa tähden.

Tulkitsen tutkimusten, joihin olen tässä luvussa viitannut, tukevan omien tulosteni pohjalta tekemääni päätelmää, että transformatiivisen muutoksen käynnistymisen kannalta ei ole olennaista se, onko prosessin laukaisijana toimiva ristiriita aiheutunut ulkoisten vai sisäisten tekijöiden muutoksesta. Muutokseen sopeutuminen tuottaa tavoitellun tasapainotilan vain, mikäli oma, muuttunut perspektiivi ei laukaise uusia, omien emootioiden ja ulkomaailman ilmiöiden välisiä ristiriitaisuuksia. Mikäli ristiriitoja koetaan edelleen, saattaa syklinen muutoksen prosessi toteutua.

Jatkotutkimuksen aiheita

Kiinnostavana jatkotutkimuksen aiheena näyttäytyy syklisen mallin syvempi tarkastelu, myös muilla aineistoilla ja muissa kuin interkulttuurisissa transformatiivisen oppimisen konteksteissa. Tällaisenaankin se avaa kiinnostavia mahdollisuuksia interkulttuurisen kehittymisen parempaan ymmärtämiseen. Nämä oppimisen ymmärtämisen mahdollisuudet luonnollisesti laajenevat, mikäli mallin havaitaan kuvaavan myös muunkaltaisia transformatiivisia oppimiskokemuksia. Aineistossa nousi myös useissa kohdoin esiin haastateltavien voimaantuneisuuden

sekä henkilökohtaisen kasvun, onnistumisen ja niistä koetun syvän ilon ilmaisuja (ks. Liite 2, Aineistokatkelmat). Tämän tutkimuksen puitteissa ne ovat jääneet vähemmälle huomiolle, mutta antavat suuntaa jatkotutkimuksille voimaantumiskokemusten mahdollisista yhteyksistä samaistumisen kykyyn ja kohtaamiskokemusten merkitykseen, sekä yleisemmin transformaatiiviseen muutosprosessiin (ks. esim. Järvelä 2002, 43).

Luonnollisesti jatkotutkimusten teko vaikkapa juuri Luetaan yhdessä -verkoston opiskelijoiden kokemuksista olisi sekä oppimisteoreettisesta että interkulttuurisuuden ymmärtämisen näkökulmasta hedelmällistä. Maahanmuuttajien erilaiset kulttuuritaustat ja mahdolliset sopeutumisvaikeudet, sekä se tosiseikka että monet heistä eivät ole Suomessa omasta valinnastaan vaan erilaisten hätätilojen tähden tänne päätyneinä, tekee heidän oppimisprosessinsa tutkimuksesta kontekstuaalisesti hyvin erilaisen kuin tässä tutkimuksessa. Mikäli tutkimusteni keskeisten löydösten – emootioiden, samaistumisen, henkilökohtaisen kohtaamisen merkityksen – nähtäisiin pätevän myös tässä kontekstissa, niistä voisi olla hyötyä myös maahanmuuttajien kotoutumista tukevassa työssä. Haasteena tällaisen tutkimuksen teossa olisivat luonnollisesti kieliongelmat; haastattelujen lisäksi tai sijasta tarvittaisiin myös muita menetelmiä, kuten etnografiaa ja osallistuvaa havainnointia.

Lähteet

Alexander, P.A., Schallert, D.L. ja Reynolds, R.E. 2009. What is learning anyway? A topographical perspective considered. *Educational Psychologist*, 44(3), 176–192.

Berger, J.G. 2004. Dancing on the threshold of meaning. Recognizing and understanding the growing edge. *Journal of Transformative Education* 2(4), 336–351.

Cranton, P. ja Carusetta, E. 2004a. Developing authenticity as a transformative process. *Journal of Transformative Education* 2(4), 276–293.

Cranton, P. ja Carusetta, E. 2004b. Perspectives on authenticity in teaching. *Adult Education Quarterly*, 55(1), 5–22.

Courtenay, B.C., Merriam, S.B. ja Reeves, P.M. 1998. The centrality of meaning-making in transformative learning: how HIV-positive adults make sense of their lives. *Adult Education Quarterly* 48(2), 65–84.

Fontana, A. ja Fey, J.H. 2005. The interview: From neutral stance to political involvement. Teoksessa N.K. Denzin ja Y.S. Lincoln (toim.), *The Sage handbook of qualitative research. Third edition*. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications, 695–728.

Finkelstein, M.A. 2009. Intrinsic vs. extrinsic motivational orientations and the volunteer process. *Personality and Individual Differences* 46 (5-6), 653–658.

Jaakkola, M. 2000. Asenneilmasto Suomessa vuosina 1987–1999. Teoksessa K. Liebkind (toim.), *Monikulttuurinen Suomi. Etniset suhteet tutkimuksen valossa*. Helsinki: Gaudeamus, 28–55.

Jokikokko, K. 2002. Interkulttuurinen kompetenssi apuna kulttuurien kohdatessa. Teoksessa R. Räsänen, K. Jokikokko, M-L. Järvelä & T. Lamminmäki-Kärkkäinen (toim.), *Interkulttuurinen opettajankoulutus. Utopiasta todellisuudeksi toimintatutkimuksen avulla*. Oulu: Oulun yliopisto, 85–95.

Jokikokko, K. 2009. The role of significant others in the intercultural learning of teachers. *Journal of Research in International Education* 8(2), 142–163.

Järvelä, M-L. 2002. Tavoitteena interkulttuurinen opettajankoulutus. Orientaatioperusta ja epistemologia. Teoksessa R. Räsänen, K. Jokikokko, M-L. Järvelä & T. Lamminmäki-Kärkkäinen (toim.), *Interkulttuurinen opettajankoulutus. Utopiasta todellisuudeksi toimintatutkimuksen avulla*. Oulu: Oulun yliopisto, 31–47.

Lamminmäki-Kärkkäinen, T. 2002. Identiteetin kulttuuriprofiili ja toiseuden purkaminen. Teoksessa R. Räsänen, K. Jokikokko, M-L. Järvelä & T. Lamminmäki-Kärkkäinen (toim.), *Interkulttuurinen opettajankoulutus. Utopiasta todellisuudeksi toimintatutkimuksen avulla*. Oulu: Oulun yliopisto, 71–83.

Liebkind, K., Haaramo, J. ja Jasinskaja-Lahti, I. 2000. Kannattaa tutustua paremmin. Teoksessa K. Liebkind (toim.), *Monikulttuurinen Suomi. Etniset suhteet tutkimuksen valossa*. Helsinki: Gaudeamus, 56–67.

Luetaan yhdessä -verkosto, internet-sivusto. <http://www.luetaanyhdessa.fi/>, haettu 10.01.2012.

Mezirow, J. 1991. *Transformative dimensions of adult learning*. San Francisco: Jossey-Bass.

Mezirow, J. 2000. Learning to think like an adult. Core concepts of transformation theory. Teoksessa J. Mezirow and Associates (toim.), *Learning as transformation. Critical perspectives on a theory in progress*. San Francisco: Jossey-Bass, 3–33.

Mälkki, K. 2010. Building on Mezirow's theory of transformative learning: Theorizing the challenges to reflection. *Journal of Transformative Education* 8(1), 42–62.

Mälkki, K. 2011. Rethinking disorienting dilemmas within real-life crises: the role of reflection in negotiating emotionally chaotic experiences. *Adult Education Quarterly* Epub ahead of print, 1–23.

Norden: virallinen Pohjoismainen yhteistyö. Internet-sivusto.

<http://www.norden.org/fi/tietoa-pohjoismaista/vaeestoe>, haettu 5.1.2012.

Penner, L.A. ja Finkelstein, M.A. 1998. Dispositional and structural determinants of volunteerism. *Journal of Personality and Social Psychology* 74(2), 525–537.

Pikkarainen, E. 2011. Teoriat ja kasvatustiede. Teoksessa K. Holma ja K. Mälkki (toim.), *Tutkimusmatkalla. Metodologia, teoria ja filosofia kasvatustutkimuksessa*. Helsinki: Gaudeamus, 25–43.

Räsänen, R. 2002a. Interkulttuurisen pedagogiikan olemusta etsimässä. Teoksessa R. Räsänen, K. Jokikokko, M-L. Järvelä & T. Lamminmäki-Kärkkäinen (toim.), *Interkulttuurinen opettajankoulutus. Utopiasta todellisuudeksi toimintatutkimuksen avulla*. Oulu: Oulun yliopisto, 97–113.

Räsänen, R. 2002b. Toimintatutkimuksen kautta interkulttuuriseen opettajankoulutukseen Oulun yliopistossa. Teoksessa R. Räsänen, K. Jokikokko, M-L. Järvelä & T. Lamminmäki-Kärkkäinen (toim.), *Interkulttuurinen opettajankoulutus. Utopiasta todellisuudeksi toimintatutkimuksen avulla*. Oulu: Oulun yliopisto, 117–137.

Sands, D. & Tennant, M. 2010. Transformative learning in the context of suicide bereavement. *Adult Education Quarterly* 60(2), 99–121.

Shank, G.D. 2006. *Qualitative research. A personal skills approach. Second Edition*. Upper Saddle River, New Jersey, Columbus, Ohio: Pearson Merrill Prentice Hall.

Silkelä, R. 1997. Elämänsä merkityksiä punomassa. Opettajaksi opiskelevien elämänvii-
vat. *Nuorisotutkimus* 15(2), 4–14.

Taylor, E. 1994. Intercultural competency: A transformative learning process. *Adult Education Quarterly* 44(3), 154–174.

Tilastokeskus, väestötilastot.

http://www.stat.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html#ulkomaidenkansalaiset, haettu 3.1.2012.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2009. *Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakoarvioinnin järjestämiseksi*. Helsinki. Haettu osoitteesta

<https://moodle.helsinki.fi/file.php/3639/eettisetperiaatteet.pdf> 30.1.2012.

Tuomi, J. ja Sarajärvi, A. 2009. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki, Tammi.

Varto, J. 2011. Miksi miettiä metodologioita? Teoksessa K. Holma ja K. Mälkki (toim.), *Tutkimusmatkalla. Metodologia, teoria ja filosofia kasvatustutkimuksessa*. Helsinki: Gaudeamus, 13–24.

Yleisradio, internet-sivusto. <http://yle.fi/vaalikone12/#/11/22>, haettu 3.1.2012.

Liite 1 Haastattelurunko

MAINITSE ANONYMITEETTI, NAUHOJEN PYSYMINEN VAIN TUTKIJALLA

Juuri haastateltavan kokemukset ja ajatukset ovat tärkeitä, ja sitä mitä haluan kuulla.

Taustatietoja

- Opettajakoulutus?
- Työura?
- Kauanko tässä vapaaehtoistyössä?

Kokemuksia työstä

- Miksi vapaaehtoistyöhön?
- Miksi juuri tämä työ?
- Onko toisenlaista kuin aikaisemmissa opetustöissä?
 - o Millä tavoin?
 - o Miksi arvelet niin olevan?
- Miten itse koet kieli-/luku- ja kirjoitustaito/sosiaalinen tuki -jakautuman, kuinka tärkeitä eri alueet ovat?

Kerro työstäsi

- Kerro tavoitteistasi; mitä toivot työllä saavuttavasi?
- Kuvaile joitain tilanteita, jotka olivat palkitsevia, hyviä, ilahduttavia, onnistumisen kokemuksia
- Kerro työn haasteista; kerro miten pyrit niitä ratkaisemaan?
- Kuvaile joitain tilanteita, jotka olivat vaikeita, turhauttavia, surullisia (ajattelen että voi joutua kohtaamaan kaikenlaista pahaa mikä on ihmisten eteen tullut – miltä tämä mahtaa tuntua?)

Työn tekeminen

- Jos vertaat tätä opetustyötä aikaisempaan, millä lailla erilaista?
- Millä lailla samanlaista?
- Teetkö asioita toisin nyt kuin aikaisemmissa opetuspaikoissa?
- Millä lailla?
- Entä kun vertaat sitä kun aloitit Luetaan yhdessä -työn, teitkö asioita toisin aluksi?

- Onko ja miten työn tekemisesi on muuttunut?
- Mistä tekijöistä muutos lähti, mikä sen pani alulle?

Miltä työ tuntuu?

- Kun aloitit työn, mitä odotit siltä? Millaista oletit sen olevan?
- Erosiko todellisuus odotuksistasi? Millä lailla?
- Muistelisitko, miltä työ tuntui aluksi?
- Miltä työ tuntuu nykyisin?
- Jos työ tuntuu nyt erilaiselta, mikä on muuttunut?
- Miksi arvelet että niin on?

Entä oma itsesi työn tekijänä?

- Minkälaisena sinä ajattelet vapaaehtoistyöntekijöitä yleensä pidettävän?
- Miten tämä ”yleinen kuva” sopii sinuun?
- Olet valinnut vapaaehtoistyön tekemisen. Mitä saat työstäsi?
- Tuntuuko, että olet itse muuttunut työn mukana?
- Millä tavoin?

Liite 2 Aineistokatkelmat

Stereotyyppisen ajattelun tiedostaminen

- 1. Mennä niiden esimerkiksi suomalaisten ennakkoluulojen yli. Ja tutustuu noihin asioihin. Koska esimerkiksi minä olin semmonen jolla oli vahvat mielipiteet mut mä en tiennyt mitään. Ja näinhän tää toimii. Aika monet sanoo et se on näin ja näin, mut ne ei tiedä sitä, koska se on vaan opittua et noin ne niinku luultavasti on.*
- 2. Mä olin aina ajatellut, mullon ollut ulkomaalaisia, vierasmaalaisia kollegoita, joutunut tekemään monenlaisten ihmisten kanssa töitä niin mä en ollut koskaan ajatellu omaa, niinku omaa suhtautumista. Et mä olen niinku sanonu et rasismi on kamala asia tai jotain muuta ja ihan vilpittömästi. Mut enhän mä oo koskaan kohdannut näitä ihmisiä. Mä olin nonchaleerannut näitä ihmisiä! Et kun katse laskee kohdatessa alas niin sehän on sitä että sä et ole olemassa.*
- 3. Sehän muuttaa sillä lailla että mä joudun ihan oikeesti miettimään näitä erilaisia elinympäristöjä mitä ihmisillä on. Ja kun kuitenkin mullakin pohjimmiltaan oli ajatus että nää ihmiset on tullut tänne saamaan. Eihän se näin oo. Et se todella on niinkun avartanut sitä mun rasisminani, siis lainausmerkeissä rasisimia, että mä en ole tehnyt mitään mut mun ajatukset on kuitenkin ollut tällasia niinkun julkisen mielipiteen mukasia.*
- 4. Mä koen kaikkein ensimmäisenä tän tavallaan ennakkoluulojen voittamisen. Koska ennakkoluuloja on sekä meillä, ja on minullakin, jatkuvasti suoraan törmää itse, mut on myös meidän oppilailla, se et kun me tutustutaan me nähdään et hyvänen aika eihän tuo ole pelottava. Et se on musta se ensimmäinen tavoite.*
- 5. Niin että se niin kuin tavallaan tämmöinen ulkoinen erottautuminen niin se on suomalaisista ehkä pelottavaa ja ei oikein niinku tiedetä mitä siellä kaavun sisällä on. Että mä olen esimerkiksi ostarilla joku tuttu tulee ja hehän on hyvin tämmöisiä sydämellisiä, että hän haluaa mut oikein lämpimästi, niin näen siis, ihmiset katsoo siis sillain että mitähän tuo on olevinaan.*

6. *Suomalaisella, että opittais myöskin niinkun ajattelemaan että täällä voi olla toisenlainenkin.*
7. *Et joskus mä mietin et olenko mä nyt rasisti kun mä mietin näin. Sanotaan nyt et joku tällänen, no nyt tietenkin sellasii saakin olla että mä en salli esimerkiksi et pakkoavioliittoja, en kunniaväkivaltaa, en ympärileikkausta, en näitä, moniavioisuutta, mut että että niin ärsyynnynkö mä liikaa, miks mä ärsyynnyn näistä, et, mut, just että sil-lain että joku esimerkiks niin et tietenkään ei suomalaisessakaan pitäis siitä et joku le-veilee, että niin aattelee joskus et eikö toi ihminen vois olla niinku järkevä ja käyttäy-tyy niinku vähän vaatimattomammin niin silloin ei tulis näitä ongelmia.*
8. *Kyllä ne on nämä opetettavat. Kyllä ne on niin omalla tavallaan ne on niin erilaisia mutta hyvin semmosia viehättäviä ihmisiä. Kun eihän sitä ole sillä tavalla, ulkomaal-laisen kanssa joka jossain kaavussaan hipsii mennä tuolla. Niin että eihän niistä mi-tään tiedä. Niin kyllä se ilman muuta että ihmisiin tutustuu niin se on se semmonen eteenpäin meno tässä maahanmuuttajajutussa kaikin puolin, että tutustutaan.*
9. *Onhan se jollakin lailla semmonen että silloin kun ihmiset tuntee ja tuolla lailla niin si-tä, kyllähän se ois kaikille suomalaisille että kyllähän se pelko karisis kun ihmiset tu-tustuis toisiinsa. Kyllä se näin on. Että miten se vaan nyt kävis päinsä, että, ei me suomalaiset olla niin kovin innokkaita tuota juuri niin siis menemään kenenkään, mut et aina se on, vieras pelottaa. Kun ei jotain tunne niin se on pelottavaa ja. Niinkun tässä nyt näkee näistä poliittisista puheenvuoroista.*
10. *Mä pelkäsin ehkä jotain somalia ennen tai jotain joka on erikoisen näkönen, musta mies joka tulee vähän, vähän eri lailla kävellen ja ajattelin että mikähän toi on. Mut nyt mä voin mennä hänelle jutteleen ettei mitään pelkoa ole ja yritän hymyillä heille, ja jos joku tarvitsee jotain apua tuolla kaupassa tai jossain niin mä voin mennä sano-maan heille että tarvitsetko apua. Niin että mä olen tullut rohkeemmaks.*

Tietoisuus maailman sekä oman maailmakuvan muutoksista

1. *Mä koen sen [toisista kulttuureista tuleviin ja toisiin kulttuureihin tutustumisen] suu-rena rikkautena, se antaa mulle paljon. Kun mä katson suomalaista katukuvaa nyt ja suomalaista suhtautumista, niin siinä on jotain samaa kuin silloin -70 kesällä ja syk-*

syllä kun olimme siellä [Iso-Britanniassa] hotellissa siivoamassa. Mulle välillä tulee mieleen kun mä katson täällä kun eri kansalaisuudet lisääntyä ja tulee ja sitten tää suomalaisten pidättyvyys ja torjuvuus, siinä on jotain samaa kuin tässä vanhassa hienostuneessa hotellissa.

2. Jos ajatellaan näitä sotia mitä Aasiassa ja Afrikassa käydään niin se kestää ennen kuin se kansainvaellus ylittää tänne napapiirille. Mutta se on tulossa. Että ehkä näitten kokemusten kautta on itse valmiimpi kohtaamaan sen, mutta ei välttämättä kaikki suomalaiset.
3. Et hirveen paljon, on paljon asioita joita vois muista kulttuureista lainata, ottaa meillä käyttöön, niin tota se mikä pelottaa esimerkiksi näiden maahanmuuttajanuorten kanssa että ne oppii nuorisolta nää niin sanotut huonot vaikutteet. Et heillä monta kertaa ne arvot on paljon parempia. Et ei meidän arvot aina ihan hyviä ole.
4. Niin kun mä uskon että maailma ei muutu toisenlaiseksi, meillä tulee aina olemaan maahanmuuttajia, me tarvitaan maahanmuuttajia, sitä paitsi maailma muualla muuttuu yhtä kauheammaksi, et sieltä tulee ihmisiä, niin jotta (...) lastenlasten elämä ei olis sotaa. Niin mun mielestä nyt on se hetki jolloin voidaan tehdä jotakin, et mä siis pyrin siihen että edes kotoutuis, että semmoseen kotoutumiseen että nää ihmiset kokis että he on suomalaisia, he on vaan toisenvärisiä suomalaisia, ehkä heillä on toinen uskonto, mut et hekin uskois että he voi seurustella kaikkien kanssa.
5. Toisaalta sehän on niin että noi muut kulttuurit [joita olen tullut työssä tuntemaan], että kyllä se kiinnostavaa on. Että ei me olla kaikki mitä täällä maailmassa on me suomalaiset että täällä on aika montaa muutakin lajia ihmisiä.

Itseanalyttinen pohdinta

1. Mä olen aina ollut tämmönen, auttaja mutten osaa auttaa itseäni. Se on semmonen ominaisuus. Et kun joku voi huonosti niin mun täytyy mennä heti. (...) En osaa sanoa. Oisko se helpompaa? Helpompaa kohdata toisten ongelmat ja kätkeä itsensä. Myöskin tietysti sitten oma rakenne on semmonen että kun minä olen avuks niin mä kelpaan. Semmonen, tämmönen toisentyyppinen juttu myöskin. Et kun minä autan niin mä oon parempi.

2. *Mä oon saanu aika pahoissa tilanteissa apua ja todennu sen että jokaisella meillä on ympärillä ihmisiä jotka suojelee itsensä ikäviltä asioilta ja sanon et se ei oo mun juttu.*
3. *Mä sanoisin et oikeestaan mä oon aika nöyrä siinä tilanteessa. Et on saanu olla rinnallakulkijana. Ei se oo mun ansioo, mä oon vaan kulkenu rinnalla, ja monet heistä siirtyy opiskelemaan ja eteenpäin ja et tää on vaan yksi vaihe, et tota, et se on se mun päämäärä, että kulkee niinkun näiden ihmisten apuna.*
4. *Joo, joo, kyllä mä olen avoimempi, avoimempi kohtaamaan vieraita ihmisiä, se on ihan auttanut muutenkin, siis kohtaamaan ihan suomalaisia, eli tulemaan sen oman mukavuusalueen ulkopuolelle, mulla on ollu hyvin vahva se semmonen että on niinkun tää minä täällä ja sitten on se sosiaalinen minä, joka on sen, kaks eri roolia niin se muuri on matalampi. Et siitä on tullu näin matala [näyttää sormilla pientä välimatkaa] elikä se on, mä oon, mä oon saanu kasvaa ihmisenä, et mä olen saanu hirveen paljon tästä jutusta. Et tota niinkun avartanu omaa asennetta asioihin ja naisen asemaan, lähinnä.*
5. *No just taas se sillon, mä oon just taas sillon asettunu sen oman mukavuusalueeni ulkopuolelle, ja se on mulle joka kerta on niinkun oppimista tulla ulos, tulla, uskaltaa olla, uskaltaa olla niin kuin oma itsensä eikä se rooli. (...) Ei kyl siitä jää sellainen pysyvä hyvä olo. Siis juuri se että mä olen niinkun pystynyt olemaan pienen hetken jonkun ihmisen lähellä.*
6. *Kiitos siitä kun mä tota lähdin tähänkin juttuun [haastateltavaksi] samalla idealla että kun sä tarvit apua niin mä lähden toteuttamaan myös sen. Mutta mä kiitän tästä tilanteesta, että täs on se et mä olen joutunu pikkusen jäsentämään niitä omia et mitkä on ne mun, mä en ole näin syvälle sitä ajatellu missään vaiheessa.*
7. *Mä muistan semmosen kun mä jäin eläkkeelle ihan normaalisti niin että tota ihan selkee semmonen havainto oli, et mulla oli huono omatunto sillon kun syksyllä koulu alko, että kaikki ihmiset siis oikeet ihmiset menee töihin, ja minä tässä oon vaan eläkkeellä. No se tietysti karsiutu nopeasti, että tosiaan miehellä oli enemmän näitä ter-*

veydellisiä vaikutuksia tän vuoden aikana. Mut siis se elokuu kun kaikki meni töihin ja minä en menny, et kyl se oli vähän sellanen et ajatella. Huono omatunto.

8. No kun mulla on 24 tuntia aikaa niin mun mielestä siitä voi antaa lähimmäisellekin aikaa, jos on hyvässä kunnossa. Jos on oikein väsähtänyt niin sitten ei jaksa. Mut mä saan siitä niin paljon iloa ja ystäviä.
9. Kyllä se on hyvin tärkeä mun aivoissani tää työ, ja mä annan sille arvoa ja siinä juttiin että se on vapaaehtoista eikä rahan kanssa pelata. Niin silloin siinä saa vapaasti toimiakin, ei ole niitä niitä määräyksiä. Ja voi kysellä ja olla heidän ystäviään. Ja yleensäkin vapaaehtoistyö on semmosta mukavaa, että kun katsoo näitä vapaaehtois-töitä niin ne on aika kivoja, missä tehdään yhdessä. Kun katsoo näitä Punasta Ristiä ja muita, että siellä ollaan yhdessä ja tehdään yhdessä töitä ja mennään yhdessä auttamaan ja muita. Mut jos mä vaan hoitaisin itseäni niin mä oisin itsekäs. Että kyllä se antaa se vapaaehtoistyö hyvin paljon ihmiselle.
10. Olen mä muuttunut. Siitä kovuudesta muuttunu vähän pehmeemmäks. Että. Että. Jotenkin. Tietystä ylpeydestä vähän nöyremmäks.

Toisen erilaisen kokemusmaailman oivaltaminen

1. Ja mä olen päässy tähän perheeseen sisään. Ja joutunu kokemaan sen, minkälaista on kielitaidottomana elää Suomessa kun esimerkiksi tulee ilmoitus että nyt pitäis sähkömittari lukea, se tulee suomen kielellä. Kun se tuo sen lapun mulle että mitä tälle pitäis tehdä? Tai miten saa lapsille ostettua tämmösen cartoon-kanavan, käydä lääkärissä, käydä kelassa niiden kaikkien inhottavien ilmoitusten kanssa (...) Ne on vaikeita suomalaisille mutta ne on ihan mahdottomia heille! Et se on ollu mulle niinkun semmonen silmiä avaava asia et ei täällä olekaan niin helppo elää.
2. Ja sit tämmönen että kun sä menet citymarkettiin ja koet ettet sä löydä sieltä mitään. No sinne menee kielitaidoton lukutaidoton nainen hakemaan riisipussia. Ei kukaan tu kysymään et mitä hän hakee. Hän vaan hakee ja hakee. Tai kävelee kilometrikaupalla kun ei voi mennä bussiin kun hän ei tiedä minne se menee. Hänell on ne taaperot mukana, hän kävelee (...) Se on heidän arkeensa. Ne on pieniä asioita mut ne on isoja asioita, et jos niissä pystyy auttamaan.

3. *Ja se niinkun valtava kiitollisuus millä nää ihmiset kohtaa meidät, kun monet ei oo kohdannu suomalaisia muuta kuin viranomaisia. Tai sitten ihmisiä tuolla kadulla. Mutta et ne kohtaa, se on kuitenkin hirveen henkilökohtainen se kohtaaminen (...) Hämmöntää tavallaan. (nauraa) Kun ne on meille niin tavallisia asioita. Et kysytään että mitä sinulle kuuluu. Tai tervehditään kauppakeskuksessa kun tullaan vastakkain. Se on heille iso asia. Et se, tavallaan niinkun hämmentyy siitä, kuinka tärkeetä ne kohtaamiset on heille.*
4. *Ja ihana sanoa sitten että voi että sä olet tehnyt hyvin tän, et nyt sä opit sen. Et. Et nää on niitä hetkiä. Ne on pienen pieniä juttuja, mut kun joku vaan tajuaa et tää on A ja toi on I ja siitä tulee AI. Samanlaista iloa he kokee kun pienet lapset kun he oppii lukeen, oivaltaa.*
5. *(...) yks meidän oppilas oli tämmönen kunniaväkivallan uhri (...) poliisit pistivät hänet Vantaan poliisivankilaan. Hänen sisarensa oli yrittänyt sinne katsomaan ja ne ei päästänyt. Ja sit tää sisar tuli itkien meille (...) hän oli kolmisen päivää ollut siellä. (...) mä kävelin sen koko lappu kädessä odottavan jonon ohitse sinne luukulle ja sainoin että te ootte ottanu tänne tämännimisen henkilön et minä tulin nyt tapaamaan häntä, olen se ja se. Se tyttö katseli ja sano et joo hetkinen ja hän meni sisälle ja toi sen lapun ja sanoi et tää pitää poliisin hoitaa tää asia. Ja mä soitin sit poliisille ja sainoin että miks te ootte tehny näin kun on kysymys kunniaväkivallasta. (...) Sit mä sainoin et mä nyt joka tapauksessa tulen tapaamaan tätä ihmistä et miten tää hoidetaan (...) me mentiin sit tän sisaren kanssa ja sisar meni sinne putkaan. Molempien isä on tapettu poliisiasemalle. Tilanne oli kauhee.*
6. *Mutta kyllä niiden kanssa pitää olla varovainen ettei loukkaa heidän itsetuntoa, että pitää heitä (...) hyvinä ihmisinä jotka on tulleet tänne Suomeen ja jotka on tasa-arvosia täällä. Mutta he kokevat että he eivät ole, niinkun tääkin itkevä äiti joka sano että mulla on niin vaikeeta kun mä olen vieraassa maassa (...) [mikäli vanhaan kotimaahan karkotetaan,] siellä ei o ketään enää joka ottas vastaan edes. Että lapset ja isä jäis tänne ja minut lähetettäis sinne yksin.*

7. *Ja eräskin sano että kuule, minä olen ihan onnellinen täällä (...) voin kävellä kaupungilla ilman miestä ja kukaan ei mua tapa. Se on mua puhuteltu oikein se. Että mä olen ilonen siitä että kukaan ei mua tapa.*
8. *Mä sitten kysyin, koko ryhmältä kysyin että no miten ne suhtautuu teidän huivin käyttöön. Yks sano että pari kertaa on joku nuori vetässy sen tuolta takaa pois. Näin. Näin suomalaiset käyttäytyy, ja suomalaiset saa pukeutua miten tykkää vaikka laittaa kuin itsensä.*
9. *Mut kaikki nää miehet jotka hakee Thaimaasta niitä pieniä tyttöjä, niin miten ne osaa käsitellä. Että miten ne kokee tämmösessä ympäristössä itsensä täällä. Et sitä mä oon aina miettiny, kun tässä on niitten kanssa ollu tekemisissä että ei varmaan oo oikeen hyvä olo heillä täällä.*
10. *Mä jotenkin näen sen että pienellä, pienelläkin auttamisella ja näin voi olla iso merkitys ja vaikutus siihen että he kotiutuvat ja kokevat tämän Suomen omaksi kotimaakseen.*

Toisen asemaan asettuminen

1. *Ja jokaisen suomalaisen tekis kauheen hyvää ihan oikeesti mennä niiden asemaan ja miettiä, et kun tullaan pommien keskeltä missä on vaan lapsia suojeltu, ja kun on koettu hätää ja koetaan edelleen hätää niistä sukulaisista jotka on siellä, et joka kerta kun tulee joku pommi-isku: ”oliko siellä minun läheisiä mukana”. Sehän on aivan helvettiä. Joo. Ja se on heidän arkeensa kuitenkin.*
2. *Ja se että niinkun joutunut todella miettimään näiden naisten asemaa, niiden omassa elinympäristössä plus täällä, ja kokenut kuinka onnellisia me ollaan Pohjoismaissa me naiset. Et me ei, on niinku hirveen vaikee kun mennään niiden ihmisten asemaan, kun ei niillä ole mitään oikeuksia. Et jos yhtäkin pystyy vähänkään auttamaan, niin se on valtava juttu niille. Mutta se on myös valtava juttu myös mulle.*
3. *Mä koen hirveen lämmöllä nämä ihmiset, ja todella tajuan että jokainen heistä tarvis suomalaisen ystävän.*

4. *Pahimmillaan tulee viha. Kun näkee pahoinpitelyä, näkee niinku sitä alistamista, kun näkee et joku kasvaa syntyessään siihen rooliin kun ne on vaan tyttöjä. (...) Mutta se että niinkun tekis mieli tehdä jotain isompaa. Et jos uskonnon ja tapojen ja joidenkin heimokulttuurien kautta nykypäivänä ihmiset joutuu elämään – niin se on väärin. Että jollain ihmisellä ei ole mitään arvoa, se on kauppatavara. Jos ajattelee että me jouduttais kauppatavaraks.*
5. *Kun näkee näissä rouvissa sitä semmosta avautumista ja uskallusta. Monet tulee niin arkana. Et he saa niinkun uskallusta olla avoimesti toisten naisten kanssa, niinkuin tämmösen fyysisen kosketuksen tai halauksen, ja jokainen tämmönen pienikin edistyminen ne on valtavan isoja asioita.*
6. *Mä ajattelen et ihanaa et tuon ihmisen mielestä kuitenkin niin me ollaan tuttuja ja et me voidaan tavata tälleen, et sillä on joku, kun se tulee tänne ostarille, joku suomalainen jonka kanssa se voi tavata.*
7. *Siinähan on niinku kaksittainen tavoite on että näähän on sellasia, lähinnä kahta laatua naisia joita meillä on, on niitä jotka on pikkulastensa sitomia (...) Mut sit on semmosia jotka näyttää että heillä ei olis hirveän paljon kontakteja.*
8. *Ne tulee, ja että ne niinkun näyttää olevan hyvällä mielellä täältä lähtiessä, miten mä sanoisin, että tää on niinku ollu semmonen mukava tilanne.*
9. *Semmonen hyvin arka venäläisnainen (...) alkuun oli niin et hän ei tullut sisään ollenkaan jos ei hänen miehensä ollut mukana. Ja me ei voitu miehiä ottaa ja sitten piti olla tuolla ulkona opettamassa sitten häntä, no nyt hän (...) käy yksikseen ja on rohkaistunut kovasti. Et tämmöset on niinku niitä kivoja asioita. (...) Mäkin joskus häntä opetin, sitä oli vähän sillain varuillaan ettei hän nyt justiin sit karkaa täältä. Et siinä oli ne jotkut ensimmäiset kerrat jolloin hän oli ilman miestänsä, et se oli vähän semmosta (...) niin ettei hän karkaa. Ettei säikäytä. Mut nyt hän on ihan itseksensä ja, ja näyttää rohkaistuneen. Ja sit näiden toisten, Venäjältä tulleiden naisten kanssa, siinä on muutamia hyvin reippaita naisia että tuota, hän näyttää ihan täys, täysvaltasena juttelevan siinä. (...) Et tuota, mä ajattelin sit et tämmöset vois olla, olla tota ainakin yksilöille niin tärkeämpiä asioita kuin joku kielen oppiminen siis sellasenaan.*

10. *On tietysti joitakin semmosia jotka on jääny miettimään, että mitenhän niille on käynyt. (...) Että on niinku jotakin semmosia jotka on niinku hävinny, jotain näistä et miten on esimerkiksi nämä itämaiset naiset täällä et mihin ne on joutunu, tällanen suomalaisen kanssa naimisissa oleva, semmosista mä ajattelin että ne on hyvin yksinäisiä kun ne suomalaiselle maaseutupaikkakunnalle menee ja siellä on se mies.*
11. *Ja mä ajattelin että näidenkin kanssa mä sanon [kädestä näkemiin] joita mä opetan, tai sitten halataan, riippuu että onko mies tai nainen. Niin että kättelen näitäkin kyllä, että jotakin semmosta lämpöä saisivat eikä vaan tulla kylmästi siihen ja kirjat esille.*
12. *Ne tykkää jos niitä huomioi. Että, että on joku mummo joka ei paina niitä ja hauku niitä ja vedä huntua pois tai jotain tai sano että painu omaan maahas. Näille monelle on sanottu että painu omaan maahas että älä tänne tule. Että viet meidän rahat ja työpaiikat. Niin se on jotenkin niin kamalaa.*
13. *Ja muka ne syö meidän leipää, eikä syö, kyllä meille riittää ihan tarpeeks leipää täällä kaikille Suomessa. Mutta heille ei ole riittäny omassa maassa, ja kun afgaaninaisetkin, heillä ei ole mitään sosiaaliturvaa kun miehet tapetaan. Sen jälkeen naisetkin tapetaan kivittämällä ja lapset. (...) Niin kyllä minäkin lähtisin karkuun jos mulla olis kivitysmääräys.*
14. *Se oli aika pelottavaa mulle itsellekin, mut mä tajusin et mä olen ainoa ihminen hänelle, en mä voinu sanoa et mä en tuu auttaan. (...) Mä olin yksin, ihan naisena ja ystäväinä siinä. Kait se on ihan tämmönen humaani juttu sillä lailla et jos ihminen pyytää apua. Kun mies uhkaa tappaa. Niin mä oon, mä oon tämmönen, et mä en voinut sanoo sille naiselle et kuule et mene nyt kielitaidottomana sinne poliisilaitokselle.*
15. *Kun aattelee näitä ihmisten kohtaloita, kuinka ihanaa on täällä Suomessa olla, ja kuinka helppoo on ollu ja mennä mihin halusi ja, ja että se vapaus on täällä niin valtava. Niin kyllä se on muuttanu semmoseks että kuinka me ollaankin saatu näin hyvä maa itselle (...) Kyllä se muuttaa ihmisten ajatuksia kun näkee näitä ihmisiä joilla ei oo mitään. Ei oo sukulaisia täällä eikä pääse eteenpäin, vaikka kuinka halua Suomen kansalaisuuden niin ei, ei saa.*

Elämänkohtaloiden sattumanvaraisuus, toisen ja itsen samankaltaisuus

- 1. He ovat erinäisten vaiheiden ja kokemusten kautta sitten lopulta päätyneet tänne Suomeen joko omatoimisesti tai pakolaisina siirretty, niin, miten vähän ihminen voi loppujen lopuksi omaan kohtaloon vaikuttaa.*
- 2. Et kyllä ne, kyllä ne pyörii mielessä. Et tätäkään, et sitä ei unohda. Ja silloin mä aatelin silleen et ajatella, et mun oma tytär tai tyttärentytär vois olla Iranissa tai Irakissa vankilassa, niin miten tärkeä olis et sieltä löytys joku nainen joka uskaltais mennä puolustamaan. Et sellanen tunne siitä tulee. Koska ei meist ei kukaan, ei kukaan tiedä miten se maailma muuttuu, et kuka siellä vankilassa lopuks sitten muutaman kymmenen vuoden päästä on.*
- 3. Se on ehkä myötäeläminen ja auttamisen halu, kun he kuitenkin on ihan järkeviä ihmisiä ja pystyvät huolehtimaan perheestä ja kaikesta tästä mikä kodin seinien sisäpuolella on, niin jos heillä ei olis kaikki tallessa täällä korvien välissä niin ei he pystyis sitä tekemään.*
- 4. Että kaikki ihmiset on samanlaisia täällä, että kaikki haluaa rakkautta ja semmosta lämmintä yhdessäoloa ja kaikki haluaa ystäviä ja ruokaa ja lämmintä huonetta...ja...ja me ollaan semmosissa asioissa ihan samanlaisia.*

Kohtaamisen merkityksen tiedostaminen

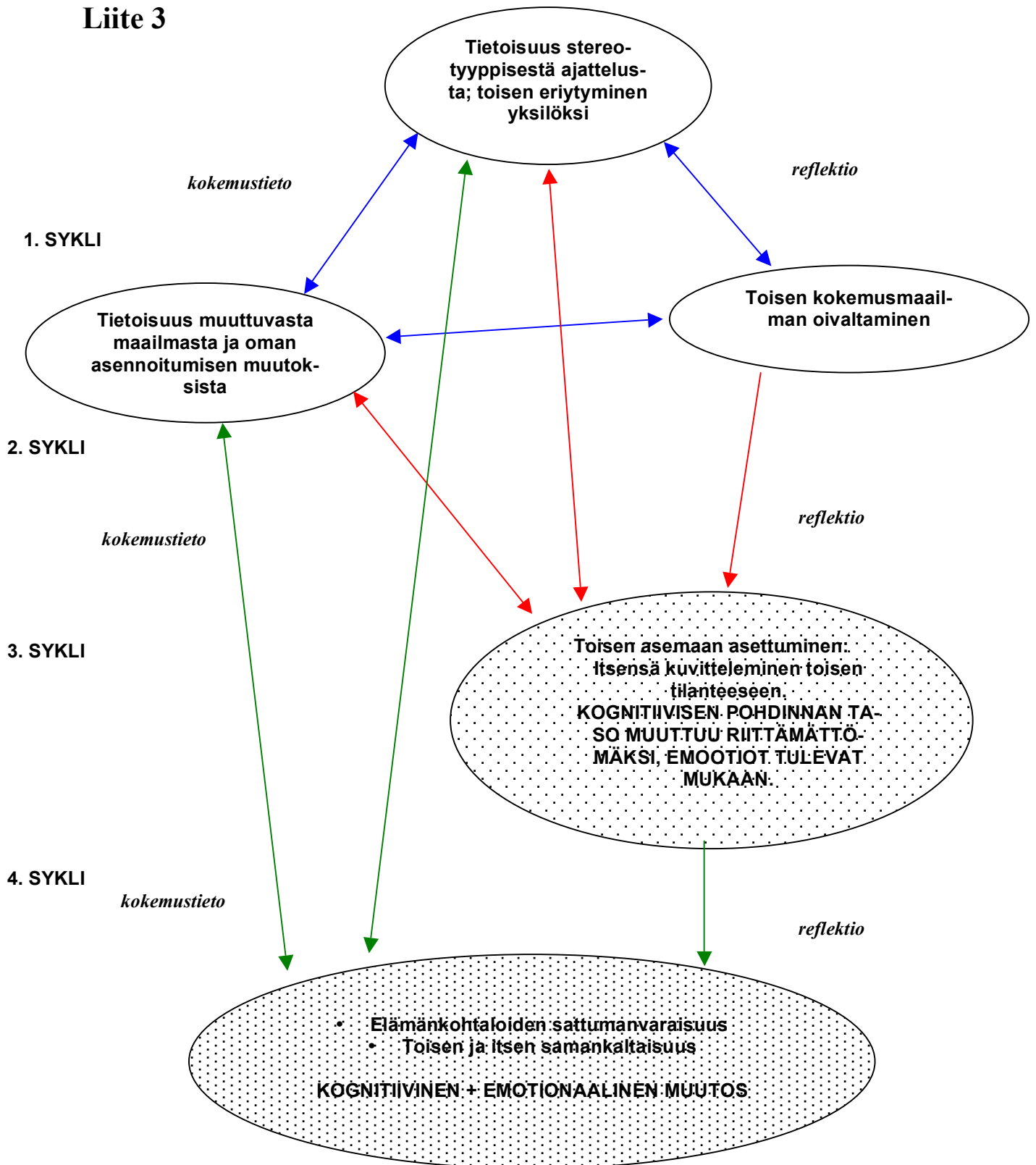
- 1. Eihän siihen, ei siihen varmaan ole muuta keinoa. Kun että mä osoitan et mä olen kiinnostunut hänestä, mä hymyilen, olen ystävällinen, enkä ole uhka. Jos ei mitään muuta ole. Et mä, et mä välitän. No ne on niin kovin, niin pieniä ne eleet mitä voi tehdä jos ei ole kertakaikkisesti mitään muuta kommunikointivälinettä muuta kuin hymy ja ääni ja eleet. Ja siitähän se lähtee. Ja sitten, kerrot, minä olen (...), kuka sinä olet? Ja näin pienestä lähdetään liikkeelle. Saadaan toinen ymmärtämään että minä olen (...) ja yrität saada häneltä sen että mikä hänen nimensä on. Sitten kun hän oivaltaa mitä mä olen kysynyt, se ilo hänessä, kun hän on sitten Fatima tai kuka on. Sitten me ollaan jo ystäviä kun minä olen (...) ja hän on Fatima!*

2. *Kyllä siinä se auttamisen halu ja naisen aseman parantaminen on, on, on semmonen johtolanka. Et kyl semmonen välittäminen on, on, on se tekijä. Ei siellä pysy, ei siel pysy oikein muuten. Et jos sitä tekee niinkun ei-sydämellä niin ei sitä jaksaa. (...) Pal-kitsee. Sisarelle on saanut olla avuksi.*
3. *Että se tuo sillälaila iloa, että mä ajattelen että mä olen voinu jollekin joka on yksin, antaa jotakin, pienen palan itsestäni.*
4. *Siis mussa tapahtuu se että mulle ei jää tyhjiötä, että kun mä olen antanut mä myös saan, et se on niin kakspuolinen juttu, eli tota et mä koen myös siinä et mä saan taval-laan myös niinku, saan positiivista palautetta, ystävyyttä, jota ei muuten voi suoma-laisten nuorten naisten kanssa oikein saada kun ne on niin kauhean kiireisiä.*
5. *(...) joskus kauhean haluttomasti saattaa lähtee, että mä en mitenkään jaksais tänä aamuna ryömiä tonne ryhmään, sit kun tulee takasin niin on kuitenkin hyvä olo. (...) Se on tämä tämmöinen niin kuin kommunikaatio. Siis se siinä on. Et ei ole välttämättä opittu kuin kaks kolme uutta sanaa, mut on taas niinku astuttu askel tämmöstä taval-laan niin kuin tutustumista, et se siinä on musta niinku se keskeinen.*
6. *Mä saan tutustua näihin ensinnäkin näihin tuota viehättäviin ihmisiin. Ne on jännä kun niitä on kahdestaan tapaa näitä ihmisiä tai noin, niin ne on jotenkin tosi viehättä-viä nää naiset, eri, eri tavoilla, ja joillakin on sitten aivan ihania pieniä lapsia, nää nuoret naiset on oikein jotenkin semmosia, mukavia.*
7. *Ja kun hän tulee meille niin hän on meidän lapsenlaps, hän sanoo mummoks ja pa-paks ja hän voi [haastateltavan miestä]kin halata ja pussata ja roikkua meidän kau-lassa. Että se tuntuu niin hyvälle että voi jotakin lohduttaa siinä että on niinkun aut-tamassa jotakuta ihmistä tässä elämässä.*
8. *Hän tuli luokan eteen tää turkkilainen mies islamilainen, ja otti mua kädestä kiinni, ja eihän niiden pitäis, ei ne sais koskettaa. Ja sitten tää että kaikki tytöt tänne ja tytöt kaikki tuli riviin ja miehet sai istua siellä luokassa. Ja hän opetti turkkilaisen tanssin meille. Me katsottiin ja kopsutettiin ja jalka meni ja toinen meni ja käänneltiin [haas-tateltava demonstroi tanssia], meillä oli hauskaa! Ja sitten kun mä lähdin sieltä sitten*

viimeisenä päivänä niin ulkona jo odotti siellä ulko-oven vieressä odotti pitkä musta mies: *I miss you! Eiks ole paras palkinto!*

9. *Mä olin ehkä edellisenä päivänä oikein väsyny ja mietin että mitä mä oikein tekisin siellä että pitäis keksiä jotain sellasta vähän fiksumpaa. Mutta sitten kun mä olen siellä niin kaikki kääntyy mukavaksi ja kaikki on ilosia ja mä olen paljon saanut itselleni semmosta ystävyyttä ja läheisyyttä ja sitten että saan auttaa jotain, niin se merkitsee mulle paljon.*
10. *Mä haluaisin huutaa kaikille suomalaisille että, että. Että meidän pitää rakastaa kaikkia ihmisiä eikä vihata. Ja äidit ja isät opettakaa lapsillenne rakkautta. Sitä että kaikki ihmiset on yhtä tärkeitä täällä maan päällä. (...) niin mä sitä Jeesuksen sanaa ajattelen aina että kaikki ihmiset on samanarvoisia ja että rakastakaa lähimmäistänne niin kuin itseänne. Itseäni en niin rakastakaan (nauraa) kun mussa on niin paljon puutteita ja höpötän liikaa. Ja sitten kun mä rakastan heitä niin he rakastavat mua,*
11. *Ja sit mä haluaisin et ne tulis kaikki tänne kotiin tänne näin, että voitais niinku viettää jotain pientä juhlaa ja puhua niinku tavallisesti puhutaan.*
12. *Mä sanoisin et oikeestaan mä oon aika nöyrä siinä tilanteessa. Et on saanu olla rinnallakulkijana. Ei se oo mun ansioo, mä oon vaan kulkenu rinnalla, ja monet heistä siirtyy opiskelemaan ja eteenpäin ja et tää on vaan yksi vaihe, et tota, et se on se mun päämäärä, että kulkee niinkun näiden ihmisten apuna.*
13. *Se on se välittäminen. Et mä olen ajatellut et mä olen sydämellä mukana siinä, ei siinä ole mitään muuta keinoa. Et jos mä olen se (...) virkanainen joka mä osaan myöskin olla niin se ei toimi. Mun täytyy olla niinkun, ei alentuva enkä yläpuolella vaan kohdata se ihminen niinkun nainen, naisena, ei siinä ole mitään muuta keinoa. Ja se et mä ihan oikeesti välitän (...) Ja just se et kohdataan samalla tasolla.*

Liite 3

Kuvio 1. Interkulttuurinen kehittyminen syklisenä transformatiivisen oppimisen prosessina tutkimukseni kontekstissa.

